

alledaagse diNgeN

NIEUWSBLAD VOOR VOLKSCULTUUR

DIALECT IN
HET ONDERWIJS

REGIONALE
WOORDEN-
BOEKEN EN
ATLAS-
PROJECTEN

ERKENNING
STREEKTALEN

**PROEVEN
VAN
DIALECT**

Jaargang 11, nr 1, voorjaar 2005
www.volkscultuur.nl

Inhoud

- 3 Themanummer Nederlandse dialecten
- 4 Proeven van dialect
- 8 Streektaalfunctionarissen en -consulenten in Nederland en Vlaanderen
- 12 Dialectorganisaties in Nederland
- 17 Dialect en school in Limburg
- 20 Twents op de basisschool
- 22 Dialect aan de Nederlandse universiteiten
- 24 Dialect aan de Belgische universiteiten
- 26 Het werk van een bijzonder hoogleraar Groninger Taal en Cultuur
- 28 Dialectgeografie: regionale woordenboeken en atlasprojecten
- 32 Dialect in de media
- 34 Dialect bij bijzondere momenten in het dagelijks leven
- 37 Erkenning of het einde van het stigma

De Stichting Nederlandse Dialecten organiseert voor de achtste keer de Nederlandse Dialectendag.

4

Het spreken van een dialect is goed voor de schoolprestaties.

16

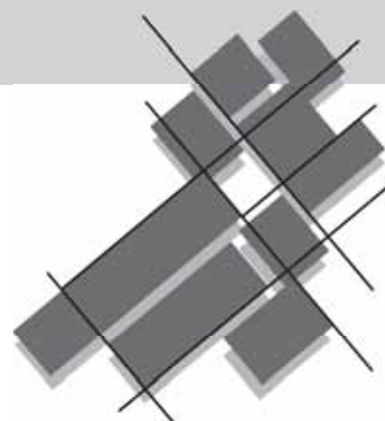
In de klassieke dialectologie is er altijd veel aandacht geweest voor het maken van taalkaarten.

28

Aan het streven naar Europese erkenning van de streektaalen lijkt een einde te komen.

37

Themanummer Nederlandse dialecten

Dit nummer van *Alledaagse Dingen* staat in het teken van de Nederlandse streektaalen. Aanleiding is het feit dat de Stichting Nederlandse Dialecten op 12 maart voor de achtste keer de Nederlandse Dialectendag organiseert. De dialectendagen worden om de twee jaar gehouden en dan beurte- lings in Nederland en Vlaanderen. Dit jaar is de dag in Ede (Nederland). Thema is 'Proeven van dialect. Streektaal in de keuken'.

Dialect of streektaal is taal met regionale kenmerken. Vroeger had elk dorp en elke stad zijn eigen speci- fieke taalvariatie. Die dialecten zijn voor een groot deel in de laatste vijftig jaar verdwenen. Men vond het lange tijd niet netjes om dialect te spreken en kinderen werd geleerd om Algemeen Beschaafd Nederlands te praten. Daar wordt nu gelukkig anders over gedacht. Op heel veel plaatsen zijn initiatieven om het dialect te promoten. U kunt er meer over lezen in deze *Alledaagse Dingen*, die gemaakt werd met mede- werking van twee gastredactieleden: Veronique De Tier en Jos Swanenberg. Hun grote inzet waarderen wij enorm.

Zoals u ziet heeft *Alledaagse Dingen* meer kleur gekregen. Dat is om te symboliseren dat wij voortaan een iets andere redactieformule hanteren. *Alledaagse Dingen* wil de structuur van organisaties en mensen die zich met het immateriële erfgoed bezig houden zichtbaar maken. Daarom hebben wij er voor gekozen om twee themanummers per jaar uit te brengen en twee nummers met verslagen van studiedagen en nieuws. Voor nieuws kunt u ook terecht op www.volkscultuur.nl.

Dit jaar is het Jaar van de Folklore. Samen met de landelijke folklore- organisaties willen wij laten zien dat ook Nederland prachtige folklore en volkskunst heeft. Het motto van het Jaar van de Folklore is: folklore is onvoltooid verleden tijd. Het gaat om gewoonten en gebruiken van vroe- ger, die vandaag de dag voor ons nog belangrijk zijn. In folklore klinkt het verleden door. Bent u geïnteresseerd, kijk dan in *Volkscultuurberichten* nummer 3 en op www.jaarvandefolklore.nl.

Op zaterdag 22 oktober bent u van harte welkom op de Nationale Volkscultuurdag in Utrecht, die dit keer in het teken van de folklore zal staan.

Ineke Strouken

Proeven van dialect

Op 12 maart organiseert de Stichting Nederlandse Dialecten voor de achtste keer de Nederlandse

Dialectendag. In Ede komen dan alle dialectliefhebbers uit Vlaanderen en Nederland bij elkaar.

Dit keer om 'te proeven van dialect'.

Reinhild Vandekerckhove

Het Nederlands is de moedertaal van ongeveer vijftien miljoen Nederlanders en zes miljoen Vlamingen. Het taalgebruik van die bijna eenentwintig miljoen Nederlandstaligen vertoont bijzonder veel variatie: jong spreekt anders dan oud, aan de ontbijttafel wordt een andere taalvariëteit gebruikt dan op het spreekgestoelte, de muzikant heeft een ander jargon dan de sportman of de politicus, het Nederlands van de Groninger vertoont andere kenmerken dan dat van de Limburger of West-Vlaming.

Alle hier genoemde voorbeelden betreffen een specifieke vorm van taalvariatie. In deze bijdrage hebben we het over het laatste type, met name over geografische taalvariatie of, concreter, over dialectvariatie. Het is onmogelijk te zeggen hoeveel verschillende dialecten het Nederlandse taalgebied telt: er zijn voor elk dorp of voor elke stad wel een aantal dialectkenmerken te noemen die het dialect van die plaats onderscheiden van dat van aangrenzende of nabijgelegen plaatsen.

Dialectsprekers zijn zich daar vaak heel goed van bewust: toen de Stichting Nederlandse Dialecten in 2003 dialectsprekers uit het hele Nederlandse taalgebied enquêteerde naar de wijze waarop het dialect van de 'buren' getypeerd werd, leverde dat een ruime oogst aan spotzinnnetjes en rijmpjes op waarmee dialectkenmerken uit de nabije omgeving vriendelijk gehekeld werden (zie Dialectenboek 7: *Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil*).

Dialectgroepen

Dat neemt niet weg dat dialecten uit eenzelfde regio vaak veel meer overeenkomsten dan verschillen vertonen. Dat laat de dialectwetenschapper toe om dialecten in groepen samen te brengen. Zo publiceerde Jo Daan in 1969 een dialectkaart waarop ze achtentwintig dialectgebieden onderscheidde. Neerlandici maken nog altijd gebruik van deze kaart:

1. Zuid-Hollands
2. Kennemerlands
3. Waterlands
4. Zaaans
5. West-Fries – Noord-Hollands
6. Utrechts – Alblasserwaards
7. Zeeuws
8. Westhoeks
9. West-Vlaams en Zeeuws-Vlaams (en Frans-Vlaams)
10. overgangsgebied tussen West- en Oost-Vlaams
11. Oost-Vlaams
12. overgangsgebied tussen Oost-Vlaams en Brabants
13. Zuid-Gelders
14. Noord-Brabants en Noord-Limburgs
15. Brabants
16. overgangsgebied tussen Brabants en Limburgs
17. Limburgs
18. Veluws
19. Gelders – Overijssels

20. Twents – Graafschaps
21. Twents
22. Stellingwerfs
23. Zuid-Drents
24. Midden-Drents
25. Kollumerlands
26. Gronings en Noord-Drents
27. Fries (Fries heeft de status van een taal)
28. Bildts, Stads-Fries, Midlands, Amelands

Hoewel ook deze kaart al bepaalde veralgemeniseringen bevat die vatbaar zijn voor kritiek van de dialectkenner, gaat men vaak nog een stap verder door binnen het Nederlandse taalgebied grofweg vijf grote dialectgroepen te onderscheiden:

1. het Hollands
2. het West-Vlaams en het Zeeuws (waarbij de in het noorden van Frankrijk gesproken variant, het Frans-Vlaams, vaak vergeten wordt)
3. het Oost-Vlaams en het Brabants
4. het Limburgs
5. het Saksisch

Het Saksisch heeft een groot geografisch bereik: Groningen, Drenthe, Twente, Salland, het oosten van de Veluwe, de Achterhoek. Het Fries krijgt een bijzondere vermelding, omdat het als een aparte taal beschouwd wordt. De indeling in vijf dialectgroepen is te rudimentair, maar ze is handig en doet bovendien recht aan de belangrijkste dialectgrenzen die het Nederlandse taalgebied doorkruisen.

Boven en onder de grote rivieren

De perceptie van vele Nederlanders en Vlamingen wijkt af van de door de dialectwetenschapper – vaak letterlijk – in kaart gebrachte dialectverschillen. Voor de modale Nederlandse taalgebruiker bestaat er in de eerste plaats een noord-zuid-verschil: beneden de grote rivieren wordt een ander Nederlands gesproken dan boven de grote rivieren, met de aan- of afwezigheid van de 'zachte g' als bekendste sjibbolet.

Maar in werkelijkheid tekenen de belangrijkste dialectverschillen zich op de oost-west-as af (zie De Vries, Willemyns & Burger, *Het verhaal van een taal. Negen eeuwen Nederlands*, 1993). Vele kustgermaanse kenmerken onderscheiden de westelijke dialecten van de oostelijke (bijvoorbeeld westelijk *pit* en *vier* tegenover oostelijk *put* en *vuur*). In de oostelijke dialecten zijn de oude vormen *old* of *ald* bewaard. Dat is niet het geval in de westelijke dialecten, waar we de diftong *ou* zoals in het Nederlandse *oud* vinden of andere varianten (bijvoorbeeld zuidwestelijk *oed*).

Een ander taalrelict dat in het oostelijke randgebied (Limburg, het Saksische gebied) bewaard bleef, is de oudste uitspraak voor het Nederlandse *huis*: *hoes*. Elders vinden we *huis* of *huus*. En zo zouden we nog wel even kunnen doorgaan.

Ik hou van jou:
Ik maag die (Groningen)
Ik hool van jow (Nijeberkoop - Stellingwerf)
Ik hol van jou (Midden - Drenthe)
Ik mag diej gearn (Twente)
Ek olle van oe (Genemuiden - Overijssel)
Ik ouwe van joe (Zuid-Beveland – Zeeland)
‘K’ouwe van je (Walcheren – Zeeland)
Ik zie ui girn (Oost-Vlaanderen – België)
‘K’ouwen van je (Biervliet - West-Zeeuws-Vlaanderen)
lech haod va diech (Eygelshoven – Nederlands Limburg)
Ich zeen dich geër (Stokkem - Belgisch Limburg)

Verdwijnd cultureel erfgoed

Onze dialecten vormen een ontzettend rijk cultureel erfgoed: de enorme dialectvariatie biedt een afspiegeling van de taalgeschiedenis. Wat in het Nederlandse taalgebied geografisch naast elkaar te vinden is, zijn in vele gevallen de sporen van wat zich historisch na elkaar heeft afgespeeld. Het bestuderen van die taalvariatie laat dan ook toe een stukje taalgeschiedenis te reconstrueren.

Maar feit is wel dat daar zo langzamerhand haast bij is: steeds minder mensen spreken dialect en zij die dat nog wel doen, doen dat in steeds minder omstandigheden. We spreken in dit geval van ‘functieverlies’: het dialect wordt steeds meer de taal van de intieme levensferen, van huis-tuin-en-keuken en functioneert steeds minder in het publieke leven. Eentalige dialectsprekers bestaan nog nauwelijks. De meeste dialectsprekers hanteren naast hun dialect dagelijks ook de standaardtaal of een variant die die standaardtaal benadert.

Maar het dialect wordt ook van binnenuit uitgehold: zelfs dialectsprekers die het dialectspreken nog dagelijks in de praktijk brengen, vervangen dialectkenmerken door de overeenkomstige standaardtaalkenmerken. Dat betekent dat er ‘structuurverlies’ plaatsvindt. Het dialect evolueert naar een taalsysteem dat zich ergens tussen het dialect en de standaardtaal in bevindt – ook wel regiolect genoemd –, om in een laatste fase helemaal met de standaardtaal samen te vallen. De kenmerken die het meest opvallen in de interlokale communicatie verdwijnen het eerst. Vaak zijn dat dialectkenmerken die typerend zijn voor een kleine regio en die dus een heel beperkt geografisch bereik hebben. Dat type kenmerken wordt in de vakliteratuur primaire kenmerken genoemd.

Met het verdwijnen van de primaire kenmerken is de jongste decennia overal in het Nederlandse taalgebied de dialectvariatie sterk afgenomen. De ooit zo bont geschakeerde Nederlandse dialectkaart is onderhevig aan vervlakking. Structuurverlies en functieverlies zijn twee kanten van een en hetzelfde proces van dialectverlies. Geen enkele regio in het Nederlandse taalgebied ontsnapt eraan, maar er zijn niettemin grote regionale verschillen.

Proces van dialectverlies

Algemeen gesproken heeft het proces van dialectverlies zich in Vlaanderen aanzienlijk later doorgezet dan in Nederland. Maar daarnaast zijn de dialecten van meer perifere regio’s duidelijk aanzienlijk resistenter dan die van de centrale (ook politiek-economisch) regio’s. In Vlaanderen heeft dialectverlies zich het verst doorgezet in Brabant, Antwerpen en ook wel in grote delen van Limburg. West-Vlaanderen blijkt (nog even) opvallend dialectvast.

In Nederland was al heel vroeg sprake van dialectverlies in het Hollandse gebied en de regio rond Utrecht. De dialectsprekers uit bijvoorbeeld Drenthe, Twente en Limburg zijn aanzienlijk dialectvaster gebleven.

Heel wat factoren liggen aan de basis van het proces van dialectverlies. Belangrijk is ten eerste dat we niet langer in

besloten gemeenschappen leven. Door allerlei nieuwe vervoermiddelen (fiets, trein, auto) kwam de dialectspreker vanaf eind negentiende eeuw en vooral in de twintigste eeuw in toenemende mate in contact met mensen met een andere dialectachtergrond. De twintigste eeuw was bovendien de eeuw van de nieuwe communicatiemiddelen: naast telefoon, radio en tv brachten ook de computer en het internet de wereld binnen handbereik. Communiceren gebeurt op steeds grotere schaal. Voor dergelijke vormen van supraregionale communicatie volstaat het lokale dialect niet langer. Daarom verruimt de dialectspreker in toenemende mate zijn nabije omgevingstaal voor Algemeen Nederlands.

Ook verstedelijking werkte contact met andere dialecten en taalvariëteiten en bijgevolg afname van dialectgebruik in de hand. Dialectverlies heeft zich overal aanzienlijk vroeger doorgezet in de steden dan op het platteland. In plattelandsdorpen is het lokale dialect ook vandaag nog vaak veel beter bewaard gebleven. En ten slotte heeft het toenomen opleidingsniveau van de gemiddelde Vlaming en Nederlander de omschakeling naar Algemeen Nederlands mogelijk gemaakt en versneld.

In samenhang met deze objectieve factoren staan een aantal subjectieve factoren die het proces van dialectverlies versterkt hebben. Die factoren betreffen

een negatieve appreciatie van dialecten. Het gaat hier om (voor)oordelen van het volgende type: dialectgebruik zou plat en ongepast zijn, symptomatisch voor een gebrek aan opleiding en een beletsel zijn voor een goede beheersing van de standaardtaal.

Stichting Nederlandse Dialecten

Op het terrein van de appreciatie van dialecten is een rol weggelegd voor de Stichting Nederlandse Dialecten (SND). Het bestuur van de Stichting Nederlandse dialecten bestaat uit medewerkers van Nederlandse en Vlaamse universiteiten en wetenschappelijke instellingen en streektaalfunctionarissen of -consulenten uit Nederland en Vlaanderen.

Hoofddoel van de SND is het stimuleren van breed opgezet *onderzoek* naar de dialectsituatie in het Nederlandse taalge-

bied, onderzoek naar dialectvariatie, naar dialectverandering en positie van het dialect in onze maatschappij, en daaraan gekoppeld het in gepopulariseerde vorm *bekendmaken* van resultaten van dergelijk onderzoek bij het grote publiek. De SND organiseert daartoe om de twee jaar een Dialectendag, publiceert boeken en verstrekt informatie over de dialecten die in het Nederlandse taalgebied worden gesproken.

Zowel voor de evenementen als voor de publicaties van de SND geldt dat ze kwaliteitsvol én laagdrempelig willen zijn. De professionele expertise van de bestuursleden biedt die kwaliteitsgarantie, maar het unieke van de SND is dat ze wetenschappelijke kennis over de enorme dialectvariatie in het Nederlandse taalgebied op een prettige en toegankelijke manier naar het grote publiek brengt.

Dat laatste is voor de SND een doel op zich, maar daarnaast wil de SND het bewustzijn van de bijzondere cultuurhistorische waarde van de dialecten vergroten en een stimulus bieden voor andere (lokale) initiatieven.

Meer informatie over de SND is te vinden op de website van de SND: www.ru.nl/dialect en snd@mail.be. U vindt er onder meer informatie over de boeken die door de SND uitgegeven werden. We blikken er ook vooruit: wie geïnteresseerd is in de volgende Nederlandse Dialectendag, kan alvast 12 maart 2005 in zijn agenda noteren. De achtste Nederlandse dialectendag vindt in congrescentrum De Reehorst in Ede plaats. Bij dit nummer van *Alledaagse Dingen* en op de website van de SND vindt u het programma en de inschrijfmogelijkheden voor deze dag. ■

Een jaar lang Alledaagse Dingen voor maar € 20,-

Alledaagse Dingen geeft nieuws over ontwikkelingen en activiteiten in de volkscultuursector. Wilt u op de hoogte blijven, neem dan een abonnement.

Ja, ik neem tot wederopzegging een jaarabonnement op *Alledaagse Dingen*.

Naam.....

Straat:.....

Postcode:.....

Woonplaats:.....

Telefoon:.....

Datum:.....

Handtekening:

Word nu abonnee en u krijgt een welkomsgeschenk cadeau.
Stuur deze bon naar: Nederlands Centrum voor Volkscultuur,
Postbus 13113, 3507 LC Utrecht.
(tel: 030 – 276 02 44, fax: 030 – 273 61 11, e-mail: ncv@volkscultuur.nl)

Streektaalfunctionarissen en -consulenten in Nederland en Vlaanderen

Jos Swanenberg, Veronique De Tier en Ton van de Wijngaard

Nederland kent een aantal professionele belangenbehartigers op het gebied van dialect, de streektaalconsulenten en streektaalfunctionarissen. Zij moeten in verschillende delen van het Nederlandse taalgebied dialecten op de kaart zetten. Opvallend is dat zij actief zijn in de provincies die in een cirkel rondom de Randstad liggen: Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant, Zeeland en Limburg.

De streektaalfunctionarissen en -consulenten zijn niet overal op dezelfde manier ondergebracht, zoals ook blijkt uit de adressenlijst van alle streektaalfunctionarissen en -consulenten in Nederland. Sommigen zijn verbonden aan een universiteit, zoals de streektaalfunctionaris in Groningen (Bureau Groninger Taal en Cultuur); anderen worden rechtstreeks aangestuurd door de provincie waarin zij actief zijn. Het grootste gedeelte is ondergebracht bij een of andere stichting. In een aantal gevallen betreft het een instelling die te

maken heeft met het cultureel erfgoed, zoals in Zeeland en Noord-Brabant. Andere organisaties houden zich bezig met de regionale cultuur, met soms ook een sterke nadruk op de regionale taal, zoals het Van Deinse Instituut in Enschede, de IJsselacademie in Kampen, de Stichting Stellingwarver Schrieversronte in Oldeberkoop en het Staring Instituut in Doetinchem.

In Limburg zijn de medewerkers van Bureau Streektaal geplaatst onder de koepel van het Centrum voor Amateur-

kunsten Limburg, tot voor kort nog gevestigd in Sittard, vanaf februari 2005 in Roermond. De Stichting Drentse Taol is een centrum voor Taal en Letterkunde en heeft onderdak in de provinciale bibliotheek in Assen. Het Huis voor Groninger Cultuur met twee consulenten (voor wie streektaal één facet is) vindt dan weer onderdak bij de Groninger Archieven.

Taken

De taken van de verschillende streektaalfunctionarissen en -consulenten zijn

zeer divers, maar er zijn toch heel wat gelijkenissen. De taken liggen op het vlak van educatie, stimulering, voorlichting, wetenschappelijk onderzoek, kennisgeving en beleid. De accenten verschillen daarbij per provincie of regio. In dit artikel geven we geen volledig overzicht van die taken, dat zou onmogelijk zijn. We geven een algemeen overzicht van de belangrijkste aspecten van het werk van streektaalconsulenten en -functionarissen.

Onderwijs

Daar waar dialect als regionale taal is erkend, is er veel aandacht voor de toepassing van streektaaleducatie in alle lagen van het onderwijs (van peuterspeelzaal tot universiteit). Dat is bijvoorbeeld het geval in Limburg, Groningen, Drenthe en Twente. Aan basisscholen wordt vrij veel aandacht besteed. Zowel in Groningen als in Drenthe en Twente worden pakketten ontwikkeld waarbij geprobeerd wordt streektaal in kleine deeltjes van een kwartier in het onderwijs te promoten, het zogenaamde Groningse, Drentse en Twentse kwartiertje.

In Limburg is het pakket *Dien eige taal* voor het basisonderwijs ontwikkeld. Het bestaat uit, behalve een docentenhandleiding en een Nederlandstalig leerlingenboek, ook uit een reeks leerlingenboeken in verschillende dialecten zoals het Roermonds, Sittards en Brunssums. Een onderwijspakket voor het middelbaar onderwijs verschijnt in 2005. Ook in de Stellingwerven wordt veel aandacht besteed aan het onderwijs. In Zeeland kwam er in 1999 een lessenreeks voor de middengroep van de basisschool; er zijn plannen om een vervolgproject te ontwikkelen voor de lagere groepen. In Noord-Brabant staat streektaaleducatie daarentegen nog in de kinderschoenen.

Onderwijs aan volwassenen neemt in sommige regio's eveneens een belang-

rijke plaats in. In de Stellingwerven, Groningen en Drenthe worden al jarenlang cursussen georganiseerd over de regionale taal. In Limburg en Groningen worden docenten opgeleid om soortgelijke cursussen te geven. In Overijssel bestaan er cursussen over de taal en de cultuur van bepaalde deelgebieden in Kampen, Zwolle en Noord-Oost-Overijssel. In andere regio's wordt kennis over het dialect vooral doorgegeven door middel van lezingen voor allerlei groepingen, zoals seniorenclubs of heemkundige kringen, of door het organiseren van symposia en studiedagen.

Stimulering

Op de tweede plaats is er aandacht voor de stimulering van de streektaal door het opstarten van nieuwe activiteiten en het begeleiden van door de verenigingen georganiseerde activiteiten, zoals symposia of festivals. In Groningen liep bijvoorbeeld onlangs een tentoonstelling over de woordenboekschrijver Ter Laan in de Universitaire Bibliotheek van de Rijksuniversiteit Groningen; in Zeeland organiseerde de 75 jaar oude dialectvereniging samen met de streektaalconsulent een symposium over de rijkdom van het Zeeuws. In sommige provincies worden literaire wedstrijden gehouden. Nieuwe activiteiten zijn bijvoorbeeld het opzetten van een DVD-project met muziek van regionale artiesten (Overijssel), een taalkamer waarin streektaalopnamen te horen zullen zijn (Zeeland) of een website met een taalquiz en informatie over streektaalschrijvers die op film te zien en te horen zijn (Drenthe).

Voorlichting

Streektaalfunctionarissen en -consulenten beschouwen voorlichting eveneens als een belangrijk onderdeel van hun taak; zij willen graag beschouwd worden als een aanspreekpunt voor hun regio op het gebied van dialect. Om deze

'loketfunctie' goed uit te dragen, beschikken ze meestal over een toegankelijke website. In Doetinchem, de Stellingwerven, Enschede en Kampen werkt men daarnaast ook met een streektaaltelefoon, waar iedereen terecht kan met zijn vragen over Achterhoekse en Liemerse, Stellingwerfse, Twentse en West-Overijsselse dialecten. Dat kunnen vragen over spelling zijn, maar ook over de herkomst van bepaalde woorden.

Op het vlak van de kennisgeving is er vaak een periodiek beschikbaar waarin publicaties over dialecten verzorgd worden, zoals de tijdschriften *Den Schaorpaol*, *Brabants*, *De Taolkraant*, *De Ovend*. Bij anderen wordt vooral verslag gedaan van de activiteiten, zoals in de *Nieuwsbrief Cultureel Erfgoed* van het Huis van Groninger Taal en Cultuur en *Zeeuws Erfgoed*, de nieuwsbrief van de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland. Streektaalfunctionarissen en -consulenten worden eveneens vaak gevraagd artikelen te schrijven in tijdschriften van streektaalverenigingen in de provincie, zoals in *Toal en Taiken* in Groningen en in *Nehalennia* in Zeeland. Enkelen helpen ook mee aan radio- en tv-programma's in de streektaal of schrijven over streektaal in de regionale dagbladen. Zo heeft de Drentse streektaalconsulent een eigen radioprogramma en hebben de Stellingwerfse en de Noord-Brabantse streektaalfunctionaris een vaste rubriek in de regionale radioprogramma's over dialect.

Wetenschappelijk onderzoek

Een aantal streektaalfunctionarissen en -consulenten combineert hun publieksgerichte taken met wetenschappelijk onderzoek; anderen werken nauw samen met wetenschappelijke onderzoekers. Hierin ligt misschien de dubbele naamgeving van functionaris of consulent. Als we de huidige streektaalfunctionarissen en -consulenten

bekijken, blijkt dat ongeveer te kloppen: de functionarissen hebben in hun taak-omschrijving een duidelijke component van wetenschappelijk onderzoek, bij de consulenten ligt de nadruk iets meer op het adviseren van verenigingen en particulieren.

In enkele regio's is er op de plaats van de tewerkstelling van consulenten en functionarissen of in samenwerking met hen aandacht (geweest) voor de productie van grotere woordenboeken (*Woor-denboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten* (WALD), *Woordenboek van de Overijssels Dialecten* (WOD) en *Stelling-warfs Woordeboek*) en zakwoorden-boeken (in Groningen en Drenthe en in voorbereiding in Overijssel en de Stellingwerven). Andere functionarissen en consulenten werkten of werken nog steeds mee aan het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* (WLD), het *Woorden-boek van de Brabantse Dialecten* (WBD) of het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* (WVD). In een paar provincies bestaan grammaticaprojecten (Groningen, Overijssel) of werd een (referentie)spelling opgesteld die voldoet aan de behoefte om in streektaal te schrijven (Groningen, Drenthe, Limburg, Brabant). Toch is duidelijk dat de vormleer, de klankleer en de zinsbouw hier wel eens bij achterblijven; deze deelgebieden blijken meer op het vlak van het wetenschappelijke onderzoek te liggen.

Streektaalliteratuur

Een deel van de consulenten en functionarissen zijn ook nauw betrokken bij het uitgeven van streektaalliteratuur of andere werken in verband met de streektaal. In Drenthe werkt Drentse Taol nauw samen met Stichting Het Drentse Boek. Ook de IJsselacademie, de Stichting Stellingwarver Schrieversronte en het Van Deinse Instituut geven streektaalboeken uit.

Streektaalbeleid

Ten slotte kan ook streektaalbeleid een belangrijk onderdeel van de taken van een streektaalconsulent of -functionaris zijn. Dit is zeker het geval in Limburg en in de noordelijke regio's, bijvoorbeeld in de Stellingwerven, waar de erkenning als regionale taal tot een behoefte aan nieuwe beleidsplannen heeft geleid. In het Nedersaksische gebied heeft dit geleid tot een overkoepe-lende vereniging, het SONT, waarvan de streektaalfunctionaris van de Stellingwerven voorzitter is en anderen uit dat gebied ook aan meewerken. Zij gaan na of het Nedersaksisch kan erkend worden onder deel III van het Europees Handvest. In andere provincies wordt van streektaalfunctionarissen of -consulenten wel eens ambtelijke advisering verwacht. Dat kan zowel op inhoudelijk als op financieel vlak, bijvoorbeeld bij subsidieaanvragen, van toepassing zijn.

En in Vlaanderen?

In Vlaanderen kent men het fenomeen van de op een regio of provincie georiënteerde streektaalconsulent en -functionaris nog niet. Maar het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw heeft wel een consulent dialectologie in dienst. Als een centrum voor erfgoedzorg wil het vcv de dialecten en de taalvariatie in Vlaanderen (inclusief Brussel) uitdrukkelijk mee in zijn blikveld nemen als een volwaardige vorm van immaterieel en oraal erfgoed. Het takenpakket van de consulent is enerzijds de ondersteuning van initiatieven over dialecten en taalerfgoed bij lokale en regionale verenigingen en anderzijds het via beleidsadvisering mee totstandbrengen van een dynamisch en evenwichtig beleidskader ten aanzien van dialecten en taalerfgoed.

De vcv-consulent adviseert ook lokale verenigingen, cultuurbeleidscoördinatoren en erfgoedcellen over

Adresgegevens

Groningen

Bureau Groninger Taal en Cultuur
Siemon Reker (streektaalfunctionaris/
bijzonder hoogleraar Groninger Taal en
Cultuur)
Postbus 716
9700 AS Groningen
tel: 050-3635943
e-mail: bgtc@let.rug.nl

Huis van de Groninger Cultuur
Margriet Dijk en Henk Scholte (consulenten)
Cascadeplein 4
Postbus 30040
9700 RM Groningen
tel: 050-5992060 of 5992061
e-mail: info@huisvandegroningercultuur.nl
www.huisvandegroningercultuur.nl

Stellingwerven

Stichting Stellingwarver Schrieversronte
Henk Bloemhoff (streektaalfunctionaris)
Sietske Bloemhoff (medewerker Stellingwerfs
in het basisonderwijs)
Willinge Prinsstraat 10
8421 PE Oldeberkoop
tel: 0516-451108
e-mail: h.bloemhoff@stellingwarfs.nl
of drhbloemhoff@yahoo.com
www.stellingwarfs.nl.

Drenthe

Stichting Drentse Taol
Jan Germs en Abel Darwinkel (streektaal-
consulenten)
Brunelstraat 77
9404 KB Assen
Postbus 78
9400 AB Assen
tel: 0592-381172
e-mail: drentsetaol@pbcdrenthe.nl
www.drentsetaol.nl
www.taolpaddrenthe.nl

West-Overijssel en Oost-Veluwe

IJsselacademie
Philomène Bloemhoff-de Bruijn (streek-
taalfunctionaris/projectleider streektaal)
Albert Bartelds (streektaalconsulent)
Postbus 244
820 AE Kampen
tel: 038-3315235
e-mail: phbloemhoff@ijsselacademie.nl
abartelds@ijsselacademie.nl
www.ijselacademie.nl

Twente

Van Deinse Instituut
Bert Groothengel (streektaalconsulent)
De Klomp 35
7511 DG Enschede

tel: 053-4334577
e-mail: streektaal@vandeinse.nl
www.vandeinse.nl

Achterhoek en Liemers

Staring Instituut
Geert Roelofs (streektaalconsulent)
Lex Schaars (redacteur WALD)
Postbus 8
7000 AR Doetinchem
tel: 0324-332831
e-mail: geert.roelofs@staringinstituut.nl
lex.schaars@staringinstituut.nl
www.staringinstituut.nl

Zeeland

Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland
Veronique De Tier (consulent streektaalen)
Groenmarkt 13
Postbus 49
4330 AA Middelburg
tel: 0118-670883
e-mail: v.de.tier@scez.nl
www.scez.nl

Noord-Brabant

Stichting het Brabants
Jos Swanenberg (streektaalfunctionaris)
Parade 18
5211 KL 's-Hertogenbosch

Postbus 1325
5200 BJ 's-Hertogenbosch
tel: 073-615282
e-mail: josswanenberg@erfgoedbrabant.nl
www.brabants.org

Nederlands Limburg

Bureau Streektaal Nederlands Limburg
Pierre Bakkes en Ton van de Wijngaard
(streektaalfunctionarissen)
Kapellerlaan 36
6041 JC Roermond
Postbus 203
6040 AE Roermond
tel: 0475-399299
fax: 0475 399298
e-mail: pierre.bakkes@sympiose.nl
www.limburgsedialecten.nl

Vlaanderen

Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw
Rob Belemans (consulent dialectologie)
Gallaitstraat 76/2
B-1030 Brussel
tel: 0032 (0)2-2431736
e-mail: rob.belemans@vcv.be
www.vcv.be

mogelijke projecten en activiteiten met betrekking tot dialect en dialectbeleving en geeft regelmatig voordrachten over dialectvariatie, dialectverlies en dialectbeleving.

Particulieren kunnen met hun vragen eveneens terecht op de redacties van de regionale woordenboeken (*Woordenboek van de Limburgse Dialecten*, *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* of het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*) die aan de universiteit in Gent, Leuven en Nijmegen worden gemaakt. De redacteurs en promotoren worden in hun regio vaak gevraagd om lezingen te houden over de diverse dialecten en fungeren ook geregeld als streektaaltelefoon.

Tot slot

Het aantal professioneel tewerkgestelde streektaalmensen is per provincie verschillend. Soms gaat het om een deeltijdse aanstelling; hier en daar zijn twee consulenten of een functionaris en een consulent in dienst en op nog andere plaatsen zijn er naast de consulenten of functionarissen nog andere collega's die zich in een andere hoedanigheid bezighouden met streektaal, zoals een aantal redacteurs van dialectwoordenboeken. Zij hebben hun specifieke taak naast de consulenten en functionarissen, maar worden ook vaak aangesproken om lezingen te geven en dragen op die manier hun steentje bij wat voorlichting en stimulering betreft.

Wie over een bepaalde regio meer informatie wenst, kan terecht in de wijzer bij dit artikel. De situaties zijn zo verschillend dat hier niet verder op ingegaan kan worden, maar voor elke provincie geldt dat de consulent of functionaris altijd met vrijwilligers te maken krijgt, die zich met veel enthousiasme inzetten voor hun eigen streektaal.

Aanstellingen van de meeste functionarissen, consulenten en redacteurs in deze sector zijn veelal tijdelijk en afhankelijk van de politieke wil van de provincies en andere subsidiërende instanties. Verlengingen hangen samen met planperiodes in provinciale cultuurnota's en houden dus verband met andere politie-

ke keuzes. Dialecthulp en -promotie is vrijwel nergens een structurele zaak.

Zowel in Vlaanderen als Nederland zijn ook de redacteurs van de regionale woordenboeken vaak een aanspreekpunt voor allerlei dialectvragen. Hun adresgegevens zijn te vinden bij het artikel over de woordenboek- en atlasprojecten. ■

Dialect-organisaties in Nederland

Piet de Boer

In Nederland bestaat een groot aantal lokale en regionale organisaties die zich inzetten voor dialecten.

Ze organiseren cursussen en lezingen, maar proberen ook de status van hun streektaal of dialect te

verhogen. Erkenning door de Raad van Europa is bij velen een hot-item. Een rondje langs een aantal

belangrijke dialectinstellingen in Nederland.

Limburg is de provincie met de grootste dialectvereniging. ‘Veldeke’ bestaat uit dertien kringen met in totaal drieduizend leden. Elf kringen richten zich op Nederlands Limburg en twee op Belgisch Limburg. Veldeke kent ook een aantal overkoepelende thematische werkgroepen. Zo is er een afdeling Veldeke Literair, Veldeke Sjrieverskrink en de Werkgroep Dialectologie en Taalkunde. Het tijdschrift heet ook *Veldeke* en sinds 1999 verschijnt daarnaast ook nog een jaarboek. Allemaal om het doel van de vereniging te bereiken en de rijkdom aan dialecten in de provincies Limburg levend te houden samen met de Limburgse volkscultuur.

Limburg

De vereniging Veldeke is ontstaan in 1926, vertelt vice-voorzitter Frans Walraven. Toen werd men zich bewust van

de waarden van de eigen taal en volkscultuur. Deze bewustwording had vooral te maken met de mijnbouw en de komst van Oost-Europeanen en Noord-Nederlanders naar de provincie. Van een bedreiging van het Limburgs was geen sprake, maar het heeft wel de ogen en oren geopend voor de eigen taal in al zijn variaties.

De erkenning van het Limburgs als streektaal onder deel II van het Europese Handvest door de Raad van Europa in 1997 was dan ook een grote opsteker voor Veldeke. Het betekende extra aandacht en steun voor het Limburgs in al zijn facetten met name vanuit het provinciebestuur. Er kwam een streektaalfunctionaris en een Raad voor het Limburgs.

Veldeke organiseerde met de Raad voor het Limburgs in 2003 voor het eerst

een ‘Liergank Limburgs’. De afgestudeerden van deze kadercursus moeten een voorhoede vormen ‘voor de actieve promotie van het dialectgebruik in alle schakeringen’ staat op de site van Veldeke. In juli van dit jaar studeerden de eerste twintig cursisten af en ontvingen hun ‘getuigschrift’. Maar ook voor de basis is Veldeke actief. ‘We zijn bezig met een boek over de Limburgse dialecten voor het grote publiek in Nederland en België’, zegt Frans Walraven. ‘Het wetenschappelijke *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* (1982-) is hier minder geschikt voor.’ Walraven vindt het belangrijk op deze manier het Limburgs te promoten.

Asterix in het Limburgs

Zo was Frans Walraven de grote promotor van de Asterix en Obelisk-vertaling in het Limburgs. Dat was veel werk. Walraven gebruikte de originele Franse

tekst en ging toen op zoek naar Limburgse woordspelingen en uitdrukkingen voor de Limburgse versie. ‘Maar het is ten slotte een van de beste vertalingen van deze strip geworden’, vindt hij trots.

Suske en Wiske is op dit moment de strip die in het Limburgs uitgebracht wordt. Twee albums zijn al vertaald in opdracht van *Het Limburgs Dagblad*. Een derde is in de maak. Het vertalen van strips is vooral gericht op een jeugdig publiek. Zij maken zo kennis met de geschreven streektaal en dat is belangrijk. Niet alleen om de rijke variatie van Limburgse dialecten levend te houden, maar ook om de eigen standaardtaal beter te leren. En dat is opmerkelijk, omdat de deskundigen lange tijd dachten dat dialect dit in de weg stond. Uit een recente studie van J. Kroon en T. Vallen blijkt dat de beheersing van bijvoorbeeld een Limburgs dialect, het leren van de standaardtaal juist vergemakkelijkt.

Zeeland

De grootste dialectvereniging in Zeeland is de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek opgericht in 1929. De vereniging heeft nu ongeveer achthonderdvijftig leden, een eigen tijdschrift *Nehalennia* en binnenkort een website www.zeeuwsdialect.nl.

Aanleiding voor de oprichting was de voorspelling, dat binnen één generatie het Zeeuws verdwenen zou zijn. Voorzitter Kees Martens lacht, dat liep heel anders. In de jaren negentig wees onderzoek uit dat zestig procent van de bewoners van Zeeland en het Zuid-Hollandse Goeree-Overflakkee het Zeeuws als hun eerste taal beschouwden.

Tot voor kort deed de vereniging vooral onderzoek op basis van vragenlijsten die de leden invulden. In de jaren zestig van de vorige eeuw verscheen de

eerste druk van het *Woordenboek der Zeeuwse Dialecten*. Toen bleek echter al gauw dat niet alles erin stond. Men ging door met verzamelen en in 2003 kwam uiteindelijk het supplement van de pers. In de tussentijd verschenen wel aparte regioboeken voor de talen van de afzonderlijke eilanden.

Verhogen van status

Sinds enkele jaren is de nadruk verschoven van onderzoek naar de bevordering van het gebruik van dialect en het verhogen van de status. ‘We willen laten zien dat het Zeeuws niet alleen een taal is van boeren of simpele vissers. Maar dat tweetaligheid grote voordelen heeft. Met dialectdagen, bijbelvertalingen, toneel en een update van de website wil men dit onder andere verwezenlijken. Maar ook de studiedag bij het 75-jarig jubileum was hieraan gewijd. Die ging over dialect en carrière. Dialect spreken blijkt helemaal geen belemmering te zijn om carrière te maken.’

Minder te spreken is Martens over de afwijzing van de Europese erkenning van het Zeeuws. De toekenning zou de status van het Zeeuws zeker verhoogd

hebben. Vooral de Taalunie oordeelde nogal negatief over de aanvraag. ‘Jammer en niet terecht’, zegt Martens. Verder zit hij er niet zo mee. Het Zeeuws blijft een levende taal. ‘Ook al ontkent de vader het bestaan van een bastaard, hij bestaat wel’, relativeert Kees Martens het belang van de erkenning op zijn streektaal. Een nieuwe poging voor erkenning zit er voorlopig dan ook niet in.

Noord-Brabant

Tot voor kort bestond er nauwelijks overkoepeling bij de Brabantse dialecten. Wel gaf het Noordbrabants Genootschap boeken uit in dialect en hadden een aantal heemkundekringen van Brabants Heem een dialectwerkgroep, maar een overkoepelende stichting bestond niet.

Dit voorjaar kwam daar verandering in en verscheen het eerste nummer van *Brabants*. Het tijdschrift is een initiatief van de Stichting Het Brabants opgericht in 2003. Het doel van de stichting is: ‘het stimuleren en bundelen van activiteiten die de studie en het behoud van de Brabantse taal bevorderen en de kennis van dit cultureel erfgoed vergroten en verbreiden in de provincie en daarbuiten’.

De stichting wil dat doen door een tijdschrift op te richten en het bevorderen van dialectprogramma's op radio en televisie. Bovendien wil de stichting lokale evenementen, zoals dialectdictées ondersteunen en stimuleren dat de provincie een streektaalfunctionaris aanstelt. De streektaalfunctionaris is inmiddels benoemd en aan het werk. Jos Swanenberg houdt kantoor in het pand van Erfgoedhuis Noord-Brabant.

Manifest

De stichting had in een manifest aangekondigd ook Europese erkenning van het Brabants na te streven. Op dit moment heeft deze erkenning minder prioriteit. De afwijzing van het Zeeuws heeft daar onder andere mee te maken. De jonge organisatie richt zich nu vooral op de uitgave van het tijdschrift en het verder bundelen en stimuleren van dialectactiviteiten in Noord-Brabant. Wie wil meepraten over Brabants dialecten of vragen heeft, kan de website bezoeken en mee doen aan het discussieforum, een van de aardigste op dialectgebied.

Nedersaksisch

Het Nedersaksisch is de meest 'overkoepelende' streektaal in Nederland. De Stichting Streektaalorganisaoties in het Nedersaksisch Taalgebied (Sont) omvat zo'n eenentwintig organisaties. Sont is ontstaan in 2002 uit een federatie van streektaalorganisaties, die opgericht is in 1984. Sont is vooral een platform en belangenorganisatie voor dialectorganisaties in het grote Nedersaksische taalgebied. De ruim 1.800.000 sprekers wonen in Groningen, Friesland (Stellingwerf), Drenthe, Overijssel en in Gelderland (Veluwe en Achterhoek).

De aangesloten organisaties bespreken de zaken die hen gezamenlijk aangaan, zoals bijvoorbeeld de literaire

ontwikkeling in de regio. Elke instelling produceert gemiddeld acht tot tien serieuze literaire boeken per jaar. Maar ook praktische zaken als de doorgifte van dialectprogramma's naar andere regio's via de kabel komen aan bod. Programma's uit Twente moeten ook op de kabel in Drenthe te beluisteren zijn.

Erkenning

Prioriteit op dit moment ligt bij de erkenning van de Nedersaksische streektaal volgens deel III van het Europees Handvest voor Minderheidstalen. Sinds 1996 heeft het Nedersaksisch de erkenning onder deel II. De rechtvaardigheid en de voortzetting van de erkenning controleert Brussel door middel van visitaties. Tot nu toe waren dat er twee, die beide positief zijn uitgevallen voor het Nedersaksische taalgebied. Henk Bloemhoff, voorzitter van de Stichting Sont, is dan ook optimistisch over de kans dat het Nedersaksisch erkenning onder deel III krijgt. Hij wordt daarin bevestigd doordat in Duitsland enkele Nedersaksische Länder ook al erkend zijn onder deel III. Tenslotte heeft onderzoek aan de Universiteit van Twente bevestigd dat het Nedersaksisch in Nederland aan alle voorwaarden voldoet. Of Den Haag daarvan ook overtuigd is, blijft nog steeds onduidelijk. Binnenkort vindt er wel overleg plaats, zegt Bloemhoff maar nu is daar nog niets over te zeggen.

- Bij de Stichting Sont zijn de volgende organisaties aangesloten:
- Groningen:
- Grunneger Toal
 - Grunneger Genootschap
 - Stichting Grunneger Bouk
 - Grunneger Schrieversverenain
 - Tiedschrift Krödde
 - Stichting Nuver
- Drenthe:
- Drentse Taol

- Het Drentse Boek
- Drents Letterkundig Tiedschrift Roet
- Dialectmaondblad Oeze Volk Stellingwerven:
- Stellingwarver Schrieversronte Overijssel:
- Van Deirse Instituut
- IJsselacademie
- Gællemudiger Taelkrink
- Schrieversbond Overiesssel
- Stichting Johanna van Buren
- Kreenk veur de Twentse Sproak Gelderland:
- Staringinstituut
- Dialektkringe Achterhook en Liemers
- Dialektkringe Salland en Oost-Veluwe
- Vrienden van de Streektaal veur Lochem en Omgeving

Bron: www.sont.nl

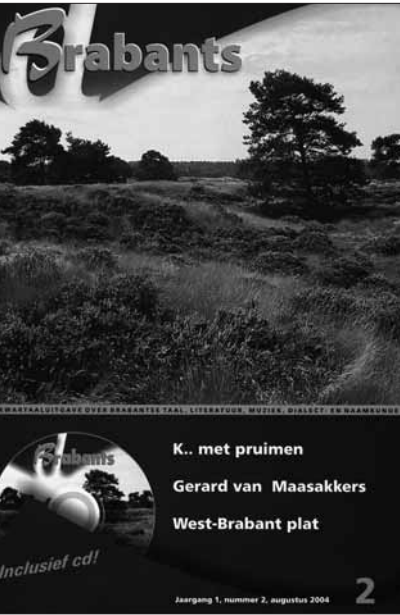
Noord-Holland

In Noord Holland is de Stichting Creatief Westfries de grootste organisatie. Voluit heet de organisatie 'Stichting ter bevordering van het creatief gebruik van het Westfries dialect' en ze is opgericht in 1985. De groep schrijvers en performers van deze stichting maken deel uit van het Westfries Genootschap.

De leden van Creatief Westfries zijn bewoners van een relatief klein gebied in het noorden van de provincie Noord-Holland omsloten door de Westfrie Omringdijk voltooid in 1319. De dijk slingert van Hoorn via Enkhuizen, Medemblik, Schagen, Alkmaar terug naar Hoorn. Volgens voorzitter Siem de Haan is Westfriesland een dialectgebied met weinig lokale verschillen. Sommigen onderscheiden een oostelijke en een westelijke variant, maar 'dat mag geen naam hebben', volgens De Haan. De dialectgroep houdt zich niet bezig met dialectonderzoek of met het inventariseren via vragenlijsten. Er is een grammatica van Herman Langedijk die in grote lijnen voldoet. En in 1984 verscheen het omvangrijke *Westfries woordenboek* van Jan Pannekeet.

De stichting bestaat nu uit vijf groepen met in totaal zo'n vijfenzeventig actieve schrijvers, die verhalen, gedichten, liedjes en novellen schrijven. Ze lezen de teksten aan elkaar voor op de groepsavonden en becommentariëren elkaar. 'Maar wel op een sportieve manier', benadrukt De Haan. Maar daar blijft het niet bij. De goede teksten publiceren de schrijvers in het kwartaaltijdschrift *Skroivendevort* of bijvoorbeeld in de reeks *Zuks moet je opskroive*. Deel vijf van de reeks ver-

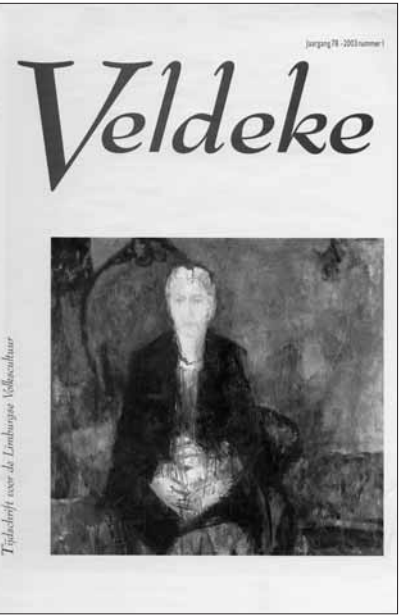

schijnt in het jubileumjaar 2005. De dialectschrijvers treden ook op en verzorgen optredens voor niet-commerciële doelen, zoals een avond voor een ouderenvereniging, plattelandsvrouwenorganisatie en rotaryclub. Maar ook voor educatieve activiteiten. De optredens zijn vaak een groot succes, vertelt De Haan. 'Een feest der herkenning', kreeg hij te horen na een optreden met Westfrie verhalen over Kerstmis. Hoogtepunt is elke twee jaar het optreden in de Parkschouwburg In Hoorn, getiteld 'Skroivendevort laif', voor zevenhonderd belangstellenden.

Verhalen vertellen

Het succes verklaart De Haan uit de trant waarin de verhalen geschreven zijn met veel aandacht voor de Westfrie nuchtere humor. Westfriezen gebruiken weinig tekst om iets duidelijk te maken. Ze korten zelfs de voltooid deelwoorden af door de 'ge-' weg te laten. Gegeten en gedronken wordt 'eten' en 'dronken'. 'Want deer hebben we geniesen toid voor', zegt Siem de Haan lachend.

Het Westfries is echter niet alleen een dialect om humoristisch verhalen in te schrijven. Het dialect gebruikt men ook al vaker in geboorte- en jubileumaankondigingen en zelfs in overlijdensberichten. 'Ik heb gedichten van Creatief

Westfries ook al verschillende keren teruggezien in deze berichten. En laatst heb ik bij een avondwake een toespraak gehouden in dialect.'

De stichting wil de streektaal koesteren. Siem de Haan: 'Dialect is een cultuurschat, waar je zuinig mee moet omspringen, wat niet wegneemt dat het daarnaast ontzettend humoristisch kan zijn.'

Weerom West-Fries?

Weerom is het ons West-Fries, weer is altijd voor kies, bin 't de worde die zo bekend klinke? Is 't de kleur van de taal, zo ampart, zo speciaal, weer m'n diepste gedachte in dinke? Oh, ik hou van die toon, zo bekend, zo gewoon, van de warmte die loit in die worde, en al klinke ze oud, ze binn' moin zó vertrouwd, omdat ik ze van kind of an hoorde. (...)

Studiedag 'Synergie tussen volks-cultuur en populaire cultuur'

De begrippen volkscultuur en populaire cultuur zijn met elkaar verwant. Toch worden er in het alledaagse spraakgebruik twee totaal verschillende zaken mee aangeduid. 'Volkscultuur' wordt meestal gebruikt als men het heeft over de traditionele cultuur. Populaire cultuur verwijst naar de massacultuur van de moderne samenleving.

Er is echter sprake van een toenadering. In de jaren zestig namen in Duitsland de volkskundigen afscheid van de studie van het traditionele volksleven en gingen onder leiding van Herman Bausinger de *Volkskultur in der technischen Welt* bestuderen. Ook in Nederland en Vlaanderen waren er vergelijkbare ontwikkelingen. Zo concentreert het Meertens Instituut zich voortaan op het onderzoek naar contemporaine verschijnselen en is de term 'volkskunde' vervangen door 'ethnologie'.

De studiedag wordt georganiseerd door het tijdschrift *Volkskunde* op zaterdag 23 april 2005 in het Volkskundemuseum in Antwerpen.

Meer informatie: www.volkskunde.be of bij Albert van der Zeijden (030-2760244)

Inheemse erfenis

De oorsprong van onze tradities wordt nog al eens toegeschreven aan de Germanen of heidenen. Toch zijn veel gewoonten en gebruiken niet zo oud. Vanwaar onze fascinatie voor onze Germaanse wortels? En wat hebben de Germanen en Kelten dan wel nagelaten? Om feiten van fictie en historische gegevens van mythevorming te onderscheiden is gedegen studie nodig. *Inheemse Erfenis, Continuïteit en discontinuïteit in de geschiedenis* behandelt een aantal belangrijke inzichten.

Deze uitgave is te bestellen door € 10,- over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht, o.v.v. inheemse erfenis.

Volkscultuur van en voor een breed publiek

De volkskunde, de wetenschap die de cultuur van het dagelijks leven bestudeert, heeft de laatste jaren een ingrijpende gedaanteverwisseling ondergaan. Er werden vraagtekens geplaatst bij oude begrippen als 'traditie' en 'continuïteit' en er is meer aandacht gekomen voor verandering en voor de sociale context van gewoonten en gebruiken. Terwijl de veranderingen in de wetenschap inmiddels uitvoerig zijn gedocumenteerd in enkele handboeken, zijn de consequenties die deze veranderingen hebben voor de volkscultuurbeoefening nog nauwelijks verkend. Volkscultuur heeft namelijk niet alleen betekenis binnen de wetenschap. Het volkscultuurconcept wordt ook gehanteerd in het maatschappelijk debat: in discussies over erfgoedzorg, in de vrijetijdsindustrie, in debatten over waarden en normen en vooral ook bij de brede schare van liefhebbers, die

geneigd zijn volkscultuur te verbinden met een zoektocht naar de eigen identiteit.

U kunt deze uitgave bestellen door € 16,- over te maken op postgiro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht, onder vermelding van 'breed publiek'.

Drie boeken over multiculturele kindercultuur

In geuren en kleuren!

Volksverhalen en sprookjes in kleurrijk Nederland

En dat vierden wij!

Feesten en vieringen van kinderen in kleurrijk Nederland

En nu allemaal!

Liedjes en spelletjes van kinderen in kleurrijk Nederland

Deze boeken zijn te bestellen door € 14,95 per stuk over te maken op gironummer 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht, o.v.v. de titel.

Dialect en school in Limburg

Sjaak Kroon en Ton Vallen

Op vrijdag 10 december 2004 werd in het Gouvernement te Maastricht het eerste exemplaar van het boek *'Dialect en school in Limburg'* (uitgave Aksant Academic Publishers) door de voorzitter van de Raad veur 't Limburgs aangeboden aan de gedeputeerde van Cultuur, Odile Wolfs. Bij die gelegenheid verzorgden de auteurs van het boek een presentatie die hier in bewerkte vorm is opgenomen.

De meeste onderwijzers en leraren die vóór de jaren zeventig van de vorige eeuw zijn opgeleid, zijn er tijdens hun studie van doordrongen geraakt dat dialect en school niet samengaan. In de door hen bestudeerde taaldidactische literatuur werden ze namelijk veelvuldig geconfronteerd met negatieve uitspraken en visies over dialect en over de nadelige gevolgen van dialectgebruik voor schoolprestaties.

Die anti-dialectgeluiden hebben er zeker toe bijgedragen dat er destijds sprake was van een correctieve didactiek ten aanzien van mondeling dialectgebruik op school. Als kinderen iets in het dialect zeiden, hoefden ze weliswaar niet meteen hun mond te gaan spoelen of in

de hoek te gaan staan, maar de oproep om het opnieuw te zeggen en dan 'netjes' was heel gewoon. Ook in schriftelijk werk van de leerlingen gold het Algemeen Beschaafd Nederlands als maat van alle dingen en werd het rode potlood veelvuldig gehanteerd als er in dat ABN dialectkenmerken voorkwamen.

Luiheid van tong

Enkele historische citaten kunnen illustreren hoe er vroeger tegen het dialect werd aangekeken. Zo schrijft Terweij in 1885: 'De taal welke door de beschaafde Nederlanders wordt gesproken en geschreven draagt den naam de Nederlandsche taal [...]. De talen, welke door de onbeschaafde Nederlanders worden gesproken, zelden geschreven, dragen de

naam van tongvallen (dialecten).' Deze opvattingen werkten door in het onderwijs.

In 1946 schrijft Van Nispen uitvoerig over 'onbeschaafde' dialectsprekers. Nadat hij heeft vastgesteld dat beschaving en cultuur zich manifesteren in beheersing, houdt hij zijn lezers het volgende voor: 'Anderen kennen dit zelfbedwang niet; het zijn de onbeschaafden. Hun levensmilieu, hun verschijning, hun optreden tegenover medemensen getuigt van gebrek aan controle en tucht. Gemakzucht, zelfzucht missen bij hen de rem van de zelfbeheersing. Dat openbaart zich in hun levensuitingen. Ook in hun taal, in hun dialect. Er is een luiheid van tong en van lippen. Klanken worden niet

Kinderkoor KiKoSiVa
zingt in het Maastrichts

afgewerkt of totaal verwaarloosd. De nivellerende tendenties, die een gevolg zijn van de inertie van de spraakorganen, en die overigens in elke taal werkzaam zijn, hebben bij hen de vrije teugel.’

Aan deze voorbeelden kunnen moeiteloos vele andere worden toegevoegd en dat gaat door tot ver in de jaren zestig. Maar inmiddels is de situatie op de Pabo’s wel anders. Dat blijkt bijvoorbeeld uit recentere taaldidactische handboeken als *Taaldidactiek aan de basis* en *Portaal* die vooral zakelijke en objectieve informatie geven over wezen en waarde van het dialect en zich onthouden van ongefundeerde negatieve talige en sociale kwalificaties inzake het dialect.

Volledig positief is de houding ten aanzien van het dialect echter ook in de eenentwintigste eeuw nog niet. Dat geldt in het onderwijs, maar ook in de media. Nota bene in *De Limburger* van 1 juni 2002 typeert Marcel Abrahams het Nederlands van zuiderlingen die boven de grote rivieren zijn gaan wonen. Als voorbeeld geeft hij Connie Palmen afkomstig uit Midden-Limburg: ‘Om dat feit te maskeren heeft ze zich een harde ‘g’ aangeleerd en de melodie van haar accent onderdrukt, net zoals zoveel van haar streekgenoten die in het westen zijn beland. Bij de eerste ‘g’ van een woord doet Palmen nog voorkomen alsof ze in het hartje van de Jordaan is geboren. Bij een tweede ‘g’ slaagt dat plan nog ten dele, maar een volgende ‘g’ of ‘r’ leidt tot een mondhygiënische catastrofe. Bij een woord als ‘goedgelovig’ zakt ze dan ook reddeloos weg in de roomse boter van haar zuidelijke accent.’

Dialectgebruik in Limburg

Dat het ook anders kan bewijst Lo van der Wal in *De Limburger* van 16 oktober 2004. Onder de kop ‘De opmars van het dialect gaat oerend hard’ wordt

duidelijk gemaakt dat het dialect in Nederland nog lang niet verdwenen is. Integendeel, radio, televisie, krant, literatuur, toneel, film en allerlei soorten muziek laten zien dat het dialect springlevend is en dat er steeds meer mensen zijn die inzien dat het waardevol is de dialecten ook levend te houden. Het artikel wordt geïllustreerd met een prachtige foto van Maud Hawinkels, op dit moment een van de bekendste nieuwe ambassadeurs van de ‘zachte g’ – een verademing na Cora van Mora...

Dat het dialect ‘oerend hard’ gaat, betekent overigens niet dat er in 2004 nog evenveel dialect gesproken wordt als pakweg vijftig jaar geleden, ook niet in Limburg. In 1965 heeft professor Weijnen gegevens verzameld over dialect en Standaardnederlands bij schoolkinderen in enkele Limburgse plaatsen. In grote lijnen kwam daaruit naar voren dat het gemiddelde dialectgebruik rond de 80 procent lag, met een duidelijke uitzonderingspositie voor Heerlen waar het percentage ruim onder de 50 uitkwam. Uit Weijnens gegevens kwam ook naar voren dat het dialectspreken afneemt naarmate de urbanisatiegraad en het ouderlijk beroepsniveau toenemen. Dat bleek ook uit een andere enquête uit 1975. Waar Weijnen in 1965 nog vond dat in Gennep 72 procent en in Ottersum 99 procent van de kinderen dialect sprak op straat, blijkt tien jaar later ongeveer 45 procent van de leerlingen als overwegend dialectsprekend, ongeveer 39 procent als overwegend standaardtaalsprekend en ongeveer 15 procent als afwisselend dialect-standaardtaalsprekend te kunnen worden gekwalificeerd. Deze tussen 1965 en 1975 geconstateerde achteruitgang van het dialect wordt bevestigd door onderzoek uit het midden van de jaren tachtig.

Nieuwe landelijke gegevens over dialectgebruik zijn beschikbaar gekomen in

het PRIMA-cohortenonderzoek. Er blijkt uit dat bij de ouders voor dialect en Fries samen een gemiddeld landelijk gebruikspercentage geldt van ruim 26 procent. Koplopers met ruim 60 procent zijn de ouders in Limburg, gevolgd door Drenthe met ruim 55 procent. Met de kinderen spreekt ruim 35 procent van de Limburgse ouders dialect, opnieuw gevolgd door Drenthe met ruim 19 procent. Toch blijkt dat ruim 46 procent van de kinderen in Limburg zelf dialect spreekt (opnieuw gevolgd door Drenthe met ruim 19 procent). Landelijk gezien is het spreken van dialect door kinderen op de basisschool in vergelijking met hun ouders dus ongeveer gehalveerd (26,1% dialectsprekende ouders tegenover 12,8% dialectsprekende kinderen). Deze afname in gerapporteerd dialectgebruik verloopt in Limburg aanzienlijk minder snel dan in de rest van Nederland.

Dialect en school

Al die positieve geluiden nemen echter niet weg dat er bij veel ouders toch nog steeds twijfel bestaat over de vraag of het spreken van dialect niet nadelig is voor het schoolsucces van hun kinderen.

Om maar meteen met de deur in huis te vallen: dialectsprekers doen het op school niet slechter dan sprekers van het Standaardnederlands. Dat blijkt uit een reeks onderzoekingen die in de afgelopen jaren zijn uitgevoerd. Dat begint al in de jaren zeventig van de vorige eeuw, met het zogenaamde Kerkrade-project: een onderzoek naar de invloed van dialectgebruik op schoolprestaties in de toenmalige kleuterschool en lagere school. Uit dat project bleek dat er wel sprake was van een invloed van het dialect op de beheersing van het Nederlands, maar alleen bij toetsen die daar speciaal voor waren ontwikkeld. In die toetsen kregen de leerlingen bijvoorbeeld Kerkraadse woorden voorgelegd

die het Nederlands ook kent maar die daar een andere betekenis hebben. Daar werden de kinderen onzeker van en dat leverde fouten op. Maar op de gebruikelijke schoolse taken en toetsen die door het jaar heen werden afgenomen bleek niets van een achterstand van dialectsprekende leerlingen.

In het onderzoek werd verder vastgesteld dat het dialect een rol speelde bij de beoordeling van het mondeling en schriftelijk gebruik van het Nederlands. Interessant daarbij was echter vooral dat die invloed verdween als de leerkrachten die het werk beoordeelden niet wisten of het van een dialectspreker of standaardtaalspreker afkomstig was. Het had dus meer met de houding van de leerkracht te maken dan met de taalvaardigheid van de leerlingen. Dialectsprekende kinderen bleken in de lagere klassen wel iets minder actief te zijn in de interactie in de klas en ze gaven aan soms een beetje bang te zijn om het woord te nemen. Aan de verbale participatie in de klas en aan de attitudes en de acceptatie van het dialect door leraren is in het vervolg van het Kerkrade-project met succes verder gewerkt. Maar met de resultaten op doorsnee toetsen en met de doorstroming naar het vervolgonderwijs was eigenlijk zo goed als niets mis. Dus daar hoefde in het projectvervolg geen speciale aandacht aan te worden besteed.

Nu geldt het Kerkraads dialect natuurlijk wel zo’n beetje als het Chinees van Limburg – om maar eens met Jan Notten te spreken – en daarom werd in de Noord-Limburgse gemeente Gennep een soortgelijk onderzoek opgezet als in Kerkrade. Ook het Genneps dialect, dat veel minder afwijkt van het Nederlands dan het Kerkraads, bleek niet tot echte problemen in het onderwijs te leiden. Ook in het Gennepse basisonderwijs hadden de leerlingen niet meer moeite

met de gebruikelijke schoolvorderingen-toetsen dan standaardtaalsprekers. En ook in Gennep bleek vooral de attitude van de leerkrachten een belangrijke factor te zijn.

Dialectsprekende kinderen doen het niet slechter

De onderzoeken in Kerkrade en Gennep zijn al tamelijk oud en de vraag hoe het nu, anno 2004, zit met dialect en school in Limburg is daarmee uiteraard niet beantwoord. Naar die vraag is echter in 2002 onderzoek gedaan door Marjolein van de Nieuwenhof. Op basis van de uitkomsten van het al eerder genoemde PRIMA-cohortenonderzoek heeft zij de beheersing van het Nederlands van basisschoolleerlingen in diverse dialectgebieden en in Friesland in kaart gebracht.

De belangrijkste conclusies zijn overduidelijk: dialectsprekende kinderen in de groepen 2, 4, 6 en 8 scoren hoog op de toetsen voor Nederlandse taalvaardigheid en doen het zelfs beter dan kinderen die geen dialect spreken en ook beter dan kinderen in andere dialectsprekende gebieden en kinderen in Friesland. Naast sociaal-economische en sociologische oorzaken zou een mogelijke verklaring ook kunnen zijn dat kinderen in Limburg meer dan andere kinderen met taalverscheidenheid te maken hebben. Niet alleen het Nederlands en Limburgse dialecten komen naast elkaar, in evenwicht met elkaar en met wederzijdse waardering voor, maar ook Duits, Frans en Engels en daarnaast natuurlijk nog de talen van uiteenlopende groepen immigranten in Limburg. Het is niet uitgesloten dat mensen die met zoveel talen te maken hebben een speciaal soort taalgevoel of taalbewustzijn ontwikkelen. En dat taalbewustzijn kan een positieve uitwerking hebben op de taalvaardigheid in het algemeen en dus ook in het Nederlands.

Nederlands of dialect?

De conclusie zou dus kunnen zijn dat het in ieder geval geen kwaad kan kinderen in het dialect op te voeden. Meer algemeen geformuleerd zou de stelling kunnen zijn dat ouders hun kinderen het beste kunnen opvoeden in de taal die ze zelf het beste beheersen en die ze het liefste spreken. Dat is het beste voor de taalontwikkeling, de cognitieve ontwikkeling en de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen. En dat is weer gunstig voor de prestaties op school. De conclusie is met andere woorden niet een pleidooi voor het dialect als instructietaal of vak op school.

Maar natuurlijk kan het dialect op school wel een rol spelen. Kinderen kunnen in de kring best iets in het dialect vertellen. En aandacht voor de relatie tussen dialect en Nederlands in het kader van taalbeschouwingslessen is ook een goede manier om er aandacht aan te besteden. Maar het Nederlands op school vervangen door het dialect, is geen goed idee. De school is typisch een situatie waar het Nederlands het belangrijkste is, maar waar het dialect niet verboden zou moeten zijn. In andere situaties geldt precies het omgekeerde. Wanneer de Vorst van carnavalsvereniging ‘de Krölstarte’ uit Middelaar in de carnavalsresidentie ‘d’n Trog’ het woord voert, spreekt hij vooral Middelaars, maar Nederlands is er niet verboden en iedereen kan hem verstaan. In de Aula van de Universiteit van Tilburg spreekt diezelfde Vorst als hoogleraar Nederlands. Dialect past daar niet en wordt er zeker ook niet door iedereen verstaan.

Wanneer hij in de Aula Nederlands spreekt kan, iedereen natuurlijk wel horen dat hij niet van boven de grote rivieren afkomstig is. Maar een accent hebben is iets anders dan dialect spreken. ■

Twents op de basisschool

Bert Groothengel

‘Twents op de skool? Loat ze eerst fetsoenlijk Hollaands leren. Twents leert ze wal in hoes en op stroat.’

Veel leerkrachten uit het basisonderwijs heb ik het horen verzuchten. In het afgelopen jaar heb ik immers heel wat Twentse basisscholen bezocht om de les-serie ‘Twents Kwarteerken’ onder de aandacht te brengen van directie en onderwijzend personeel. De meeste leerkrachten staan positief tegenover dit initiatief, maar... ‘Wiej hebt ’t al zo drok, dat he’w. En dan ok nog Twents der bie?’

Twents Kwarteerken

Bij mijn aantreden als streektaalconsulent voor Twente bestond het idee om 'iets' met de Twentse taal te doen in het basisonderwijs. Deskundigen uit het basisonderwijs werden uitgenodigd om mee te denken. 'Stel de lessenserie zo samen dat er voor de leerkracht niet nog iets bijkomt', was één van de dringende adviezen uit het onderwijsveld. De eerste stap was een jaarplanning, met de hulp van een aantal basisonderwijskrachten. Aan de hand van een twintigtal thema's werd per schooljaar aangegeven wat er gedaan kon worden. De thema's variëren van herfst, winter, dieren, platteland, stad-dorp tot Pasen, kleding, wie ben ik, enzovoort, thema's die toch al aan bod komen in het onderwijs.

In de onderbouw zijn de lesjes voornamelijk gevuld met liedjes, opzegversjes, verhaaltjes, puzzels en doe-opdrachten. In de bovenbouw zijn de lesjes ook

gericht op de omgeving. Simpel gesteld: in plaats van een verhaal in het Nederlands te vertellen, doet de leerkracht dat één keer per week in het Twents. Een kwartier per week positieve aandacht voor de Twentse taal: op deze manier geef je een signaal in de richting van de kinderen dat Twents een gewone taal is die ook op school gebruikt wordt. De kinderen krijgen na de les het verhaal of liedje mee naar huis. De bedoeling is dat ouders hiermee verder gaan.

Op die manier wordt het gewoner dat ouders Twents spreken met hun kinderen, want dat gebeurt niet vaak. Ouders spreken geen Twents met hun kinderen (uitzonderingen daargelaten), omdat niemand in hun omgeving dat doet. Ze denken dat dit slecht is voor de Nederlandse taalontwikkeling en ze denken dat Twents een minderwaardige taal is. Dat is hun immers generaties lang voorgehouden.

Op school Twents leren?

De verleiding bestaat om, als de ouders het Twents niet meer doorgeven, de basisschool de taak op te leggen het Twents aan te leren. Dit is absoluut *niet* de bedoeling van het project 'Twents Kwarteerken'. Op school moet Nederlands aangeleerd worden, geen Twents. Als de op school aangeleerde taal immers niet wordt ingebed, met andere woorden als de Twentse – of de Friese – taal thuis

niet gesproken wordt, is elk uur dat aan het leren van die taal besteed wordt overbodige ballast. Uit onderzoek, dat onlangs in opdracht van Omrop Fryslân is gehouden, blijkt dat 'slechts 9 procent van de kinderen tot tien jaar onderling meestal Fries spreekt', wat betekent dat meer dan 90 procent deze taal niet of bijna niet spreekt. Alle overheidssteun voor een verplicht uur Fries op de basisschool hebben niet kunnen voorkomen dat de Friese taal met uitsterven wordt bedreigd. Weggegooid geld? Mijn credo is daarom: geen fanatisme, maar enthousiasme! De streektaalen zijn in de eerste plaats volkstalen, laat dit ook vooral zo blijven.

Argumenten voor en tegen de streektaal

Als je ouders en leerkrachten wilt overtuigen, moet je met steekhoudende argumenten komen. Ik probeer ouders en leerkrachten ervan te overtuigen dat streektaal waardevol cultuurhistorisch erfgoed is dat bewaard moet worden. In sommige beroepen, zoals in de zorg, kan het handig, soms zelfs noodzakelijk, zijn dat je naast Nederlands ook de taal van de streek spreekt. Die taal geeft immers vertrouwen, geeft mensen een identiteit. Met de toenemende globalisering en de ontzuiling van onze samenleving zullen mensen andere wegen zoeken voor het bewaken van identiteit en daarin kan de

streektaal/streekcultuur een belangrijke rol spelen.

Het aanleren van twee talen (Nederlands en streektaal) zorgt voor een beter taalgevoel. Kinderen die tweetalig worden opgevoed kunnen abstracter denken en kunnen gemakkelijker een derde, vierde of zelfs vijfde taal aanleren dan ééntalige kinderen. De streektaal levert soms ook wel voordelen op voor het schrijven in het Nederlands, vooral voor 'ij' en 'ei'. Als het in het Twents een 'ie' is, dan is het in het Nederlands een lange 'ij'.

Ook het leren van vreemde talen gaat gemakkelijker. Het Twents kent nog de geslachten en heeft woorden die verwant zijn aan Duitse en Engelse woorden. Het Twents kent bijvoorbeeld klanken die in het Nederlands niet voorkomen, maar wel weer in het Duits.

Een echt tegenargument heeft niemand mij al aangereikt (niet *angeriekt*, dus korte 'ei'). Sommige ouders komen met het argument van het accent, dat je kunt horen dat iemand uit Twente of Friesland komt. En wat dan nog? Willen wij dan eenheidsworst, bedorven met de Gooise 'R'? Een kind neemt het accent van de streek toch over, of je het nu wel of geen streektaal aanleert. Ouders die zeggen dat hun kind geen Twents accent mag hebben, geef ik het advies ergens anders te gaan wonen. Dat is namelijk de enige remedie tegen een Twents accent.

Ervaringen

Het afgelopen schooljaar heb ik eenentwintig scholen gevraagd of zij met het project 'Twents Kwarteerken' wilden starten. De eerste stap is de directeur van de school te overtuigen; als die er iets in ziet, probeer ik het team er warm voor te krijgen. De reacties in het schoolteam zijn heel divers: van razend enthousiast

tot zeer sceptisch en het maakt daarbij niet uit of je te maken hebt met autochtone of allochtone Twentenaren. Belangrijk is om leerkrachten met een dosis enthousiasme te overtuigen van het nut van die streektaal. Een groot deel van het team moet achter het project staan, anders moet de school er niet aan beginnen.

Het afgelopen schooljaar zijn dertien scholen in Twente begonnen met het project. Op dit moment valt er nog weinig te zeggen over de ervaringen. De eerste reacties, zowel van kinderen als van ouders, zijn zeer positief. Kinderen vinden het, bijvoorbeeld, ontzettend leuk om in de streektaal te zingen.

Tot slot

Het 'Twents Kwarteerken' wil dicht bij het kind staan, dicht bij de ouders van dat kind. Het wil niets verplichten. Als ouders niet te overtuigen zijn van het nut van de streektaal dan houdt het op. Het project 'Twents Kwarteerken' wordt vooral gepromoot op de plattelandscholen en op de scholen van de kleine dorpen/steden van Twente. Op die plaatsen is de taal nog te redden. In de grote steden is het inmiddels twaalf uur geweest. De redding moet dus komen van het platteland, het platteland kan nu eens *voorop* lopen. Dertien scholen hebben het 'Twents Kwarteerken' al omarmd, in het lopende schooljaar komen er zeker nog eens dertien bij. Er is nog hoop. ■

College 'kennismaken met het Gronings'
aan de Rijksuniversiteit Groningen

Dialect aan de Nederlandse universiteiten

Marc van Oostendorp

Wie zei er dat het dialect uitgestorven was? Als je de weg weet, kun je in Nederland aan de universiteit een cursus Gronings volgen, of een cursus Limburgs. Je kunt thuis via het internet in databases snuffelen, of contact zoeken met onderzoekers, bijvoorbeeld om hen verder te helpen met het onderzoek. Het dialect is volgens sommigen op sterven na dood, maar het wetenschappelijk onderzoek ernaar bloeit.

Er zit een bittere nasmaak aan de belangstelling voor dialect. Vroeger, toen het dialect nog volop gesproken werd, zagen sommige geleerden de volkstaal als te plat en te onbehouden om wetenschappelijke studie te rechtvaardigen. Pas nu ze verdwijnt, begint men de waarde ervan in te zien en probeert men ijlings vast te leggen wat vroeger in veel ruimere mate voorhanden was.

Bovendien is de situatie ook niet overal onverdeeld gunstig. Er is bijvoorbeeld op dit moment in heel Nederland geen enkele universitaire studierichting die een grote component dialectonderzoek aanbiedt. Her en der worden wel cursussen aangeboden, maar tot dialectwetenschapper kun je nergens meer worden opgeleid. Als we het Fries en de Friese dialecten buiten beschouwing

laten – die worden bestudeerd en onderwezen aan de Fryske Akademy in Leeuwarden en aan de universiteiten van Amsterdam en Groningen –, dan zijn er in Nederland twee grotere wetenschappelijke centra voor het dialectonderzoek (of dialectologie, zoals het vak in de wetenschap genoemd wordt): de Radboud Universiteit in Nijmegen en het Meertens Instituut in Amsterdam.

Maar ook op de universiteiten van Leiden, Groningen en Tilburg wordt onderzoek gedaan naar de schat die de Nederlandse dialecten zijn. En eigenlijk vind je op elke universiteit waar taalwetenschappers werken, wel iemand die op de een of andere manier de dialecten aan het bestuderen is.

Radboud Universiteit

Nijmegen is al meer dan veertig jaar de stad van de dialectwoordenboeken. De emeritus hoogleraar A.A. Weijnen (geboren in 1910) is daarvoor verantwoordelijk geweest. Onder zijn leiding begon men in de vroege jaren zestig met het werk aan het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* en het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten*. Deze woordenboeken zijn binnenkort voltooid, voor zover het mogelijk is ooit een woordenboek helemaal af te maken. In 2002 is het werk begonnen aan een nieuw ambitieus project: het *Woordenboek van de Gelderse Dialecten*. Bovendien wordt via het internet steeds meer van het ruwe materiaal dat als de basis van de woordenboeken gediend heeft ter beschikking gesteld aan iedereen die daar belangstelling voor heeft. Het vereist wat oefening om precies te weten te komen hoe je moet zoeken, maar dan kun je ook heel veel vinden.

Nijmegen is ook de enige plaats met een (gewoon, voltijds) hoogleraar die de dialectologie tot zijn officiële takenpakket rekent: prof. dr. Roeland van Hout is inmiddels alweer de opvolger van de opvolger van Weijnen. Het onderwijs dat hij en andere dialectonderzoekers geven is ingebed in een studie Taalwetenschap.

Meertens Instituut

Het Amsterdamse Meertens Instituut is een onderzoeksinstelling: de medewerkers van het instituut geven bijna geen onderwijs, tenzij ze in deeltijd

aan een universiteit verbonden zijn. Dit geldt voor de directeur van het instituut, prof. dr. Hans Bennis, die één dag in de week verbonden is aan de Universiteit van Amsterdam, en voor prof. dr. Frans Hinskens, die één dag in de week werkt op de Vrije Universiteit Amsterdam. Samen met hun collega's geven ze ook een cursus, die aan de studenten van die twee universiteiten wordt aangeboden.

Terwijl de Nijmeegse onderzoekers zich vooral bezighouden met de woordenschat, richten de onderzoekers van het Meertens Instituut zich vooral op de systematische verschillen in uitspraak en grammatica tussen de Nederlandse dialecten. De komende jaren verschijnen hier de delen van de *Morfologische Atlas* (over woordbouw) en de *Syntactische Atlas* van de Nederlandse Dialecten (over zinsbouw). Al het materiaal dat hiervoor verzameld wordt, verschijnt bovendien dezer dagen op de website van het instituut.

Overigens werken de Radboud Universiteit en het Meertens Instituut ook samen, bijvoorbeeld in een project met de futuristische titel 'MultiMedia Dialect Database', waarin tientallen uren bandopnamen van gesprekken in allerlei dialecten op zo'n manier in de computer worden ingevoerd dat er gemakkelijk in kan worden gezocht. Al dat materiaal zal hopelijk ook ooit via internet beschikbaar komen voor iedereen die het horen wil.

Nedersaksisch Instituut

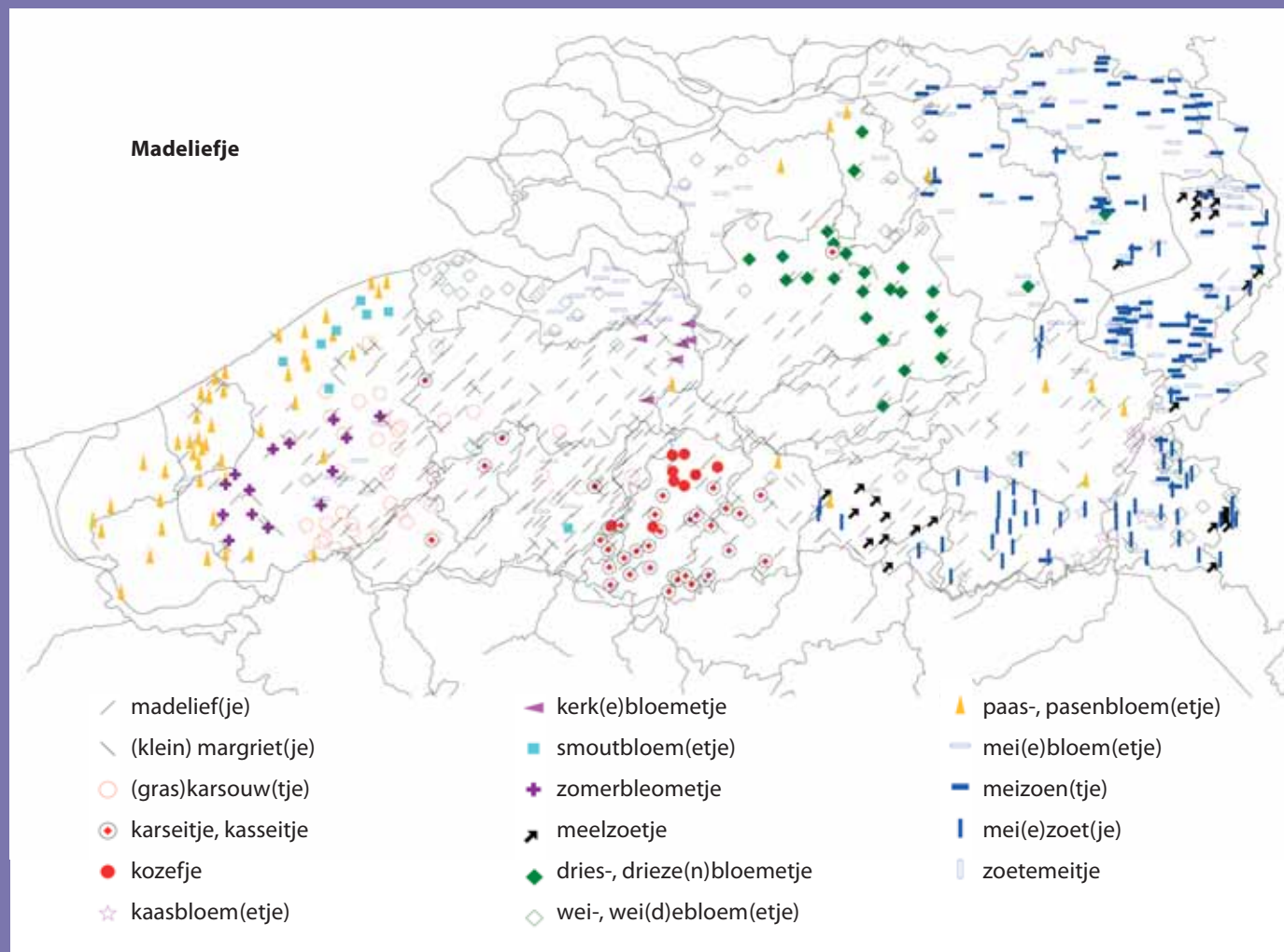
Een andere belangrijke stad voor het dialectonderzoek in Nederland is Groningen. De Rijksuniversiteit daar herbergt het Nedersaksisch Instituut, dat onderzoek doet naar de dialecten van Groningen, Drenthe, Overijssel, de Stellingwerven (in Fryslân) en de Achterhoek. De streektaalfunctionaris

van de provincie Groningen, prof. dr. Siemon Reker, is aan dit instituut verbonden. Als bijzonder hoogleraar Groninger taal en cultuur geeft hij een populaire cursus 'Kennismaking met een dialect: het Gronings' (die overigens ook door zogenoemde contractstudenten van buiten de universiteit kan worden bezocht).

Limburgs dialect

Voor universitair onderwijs over het Limburgs kan de geïnteresseerde verrassend genoeg in Leiden terecht: bij de vakgroep Vergelijkende Taalwetenschap doceert dr. Michiel de Vaan daar een cursus 'Limburgs: structuur en geschiedenis van het dialect' die ook openstaat voor contractstudenten. De Vaan doet ook onderzoek naar de Limburgse dialecten, maar hij is daar zeker niet alleen in: het is niet overdreven om te zeggen dat het Limburgs momenteel tot de best bestudeerde dialectgroepen van ons taalgebied behoort. Behalve in de genoemde plaatsen zijn ook aan de universiteiten van Amsterdam (dr. Paul Boersma), Utrecht (dr. Bert Peeters) en Tilburg (dr. Ben Hermans, dr. Sjaak Kroon, dr. Marc Swerts, prof. dr. Ton Vallen) bezig met precies dit dialect te bestuderen.

Het is moeilijk te verklaren waarom nu juist de Limburgse dialecten zo enorm in de belangstelling staan. Voor een deel is het misschien toeval: over een paar jaar staat er wellicht een nieuwe generatie onderzoekers op die interesse ontwikkelt voor het Zeeuws of het West-Fries. Want vanuit een wetenschappelijk oogpunt zijn alle Nederlandse dialecten interessant en de moeite van het bestuderen waard. ■

De dialectkaart, gemaakt door Tineke de Pauw, is gebaseerd op de aflevering flora van de drie grote regionale woordenboeken.

Dialect aan de Belgische universiteiten

Magda Devos

Aan verschillende Nederlandstalige universiteiten in België komen dialecten en taalvariatie op de een of andere manier aan de orde in het curriculum.

Op dit ogenblik is de Universiteit Gent de plaats waar het meest aan dialectstudie wordt gedaan. Ook in Brussel is er ruim aandacht voor taalvariatie, maar dan vooral vanuit sociologisch oogpunt. Anders dan in Nederland is de dialectologie in België niet geïnstitutionaliseerd in een apart studie- en onder-

zoekscentrum, zoals het Meertens Instituut in Amsterdam.

Universiteit Gent

De vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent is momenteel het belangrijkste wetenschappelijke centrum voor dialectonderzoek. De dialect-

logie heeft er al een lange geschiedenis, waaraan de namen verbonden zijn van eminente dialectologen als E. Blankaert, W. Péé, V.F. Vanacker en J. Taeldeman. Die traditie wordt nu voortgezet door Magda Devos en J. Van Keymeulen tezamen met een schare jonge onderzoekers. In de Gentse oplei-

ding Nederlandse taalkunde wordt ruim aandacht besteed aan variatie, zowel op de geografische als op de sociologische as. Bovendien wordt er een keuzevak dialectologie aangeboden. Daarin maken de studenten kennis met de methodes en de verworvenheden van de dialectologie en de variatielinguïstiek en leren ze die kennis toe te passen in een beperkte onderzoeksopdracht.

Aan de vakgroep Nederlandse taalkunde wordt sinds 1972 gewerkt aan de samenstelling van het *Woordenboek van de Vlaamse dialecten*. Naast zijn redactionele taken is het woordenboekteam ook intensief betrokken bij de begeleiding van dialectologische studentenscripties en vormt het een aanspreekpunt inzake dialectologie voor het brede publiek. Verder is of was de vakgroep betrokken bij de realisatie van een aantal interuniversitaire onderzoeksprojecten, waaronder het Goeman-Taeldeman-van Reenen-project (GTVRP) en twee groot-schalige dialectatlassen, respectievelijk de *Fonologische Atlas van de Nederlandse dialecten* (FAND) en de *Syntactische Atlas van de Nederlandse dialecten* (SAND).

Katholieke Universiteit Leuven

De Leuvense universiteit heeft een lange traditie van dialectonderzoek, met eminente hoogleraren als L. Grootaers en J. Goossens. Sinds het emeritaat van prof.dr. Goossens echter is dialectologie als apart vak van het studieprogramma afgevoerd. Wel bestaat er binnen de opleiding Nederlandse taalkunde een keuzevak 'Taalgeschiedenis en taalgeografie', gedoceerd door prof.dr. J. van der Horst, waarin regionale variatie aan de orde komt. Bovendien is in Leuven nog steeds een klein redactieteam werkzaam aan de voltooiing van het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* en het *Woordenboek van de Limburgse dialecten*. Deze woordenboeken worden

gerealiseerd in samenwerking met de Radboud Universiteit te Nijmegen.

Vrije Universiteit Brussel

In Brussel is vooral prof. dr. R. Willems actief bezig met dialectologie en variatielinguïstiek. In het academiejaar 2004-2005 wordt er onder andere een inleiding tot de variatielinguïstiek gegeven. In de cursus is aandacht voor zowel regionale variëteiten als variëteiten die voortkomen uit de sociale en geografische positie en achtergrond van de taalgebruikers. Prof. dr. Willems doceert ook nog het vak dialectologie, als vervolgcursus op het vak variatielinguïstiek. Daarin maakt hij de studenten vertrouwd met de methodologie en de resultaten van het dialectonderzoek, en leert hij ze zelf dialectgegevens te verzamelen en te verwerken.

Universiteit Antwerpen

R. Vandekerckhove, voorzitter van de Stichting Nederlandse Dialecten, doceert in het departement taalkunde van de Universiteit Antwerpen sociolinguïstiek. Binnen het vak 'Dialectverandering en dialectverlies' maken de studenten kennis met structurele en sociale aspecten

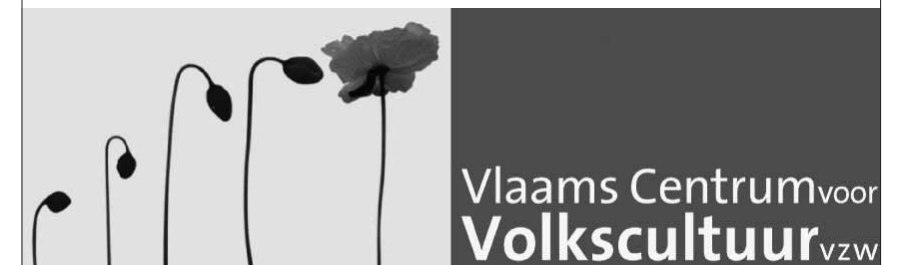
van dialectveranderingsprocessen. Het departement taalkunde is samen met de universiteit van Gent een van de Vlaamse partners in het SAND-project.

Hogescholen

Naast de universiteiten zijn er ook hogescholen waar variatielinguïstiek op het programma staat. Zo kun je aan het Vlekho, dat is de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst te Brussel, het vak variatielinguïstiek van prof. dr. D. Jaspers volgen. Wellicht komt dialectologie ook nog aan bod in andere colleges over Nederlandse Taalkunde aan universiteiten en in hogescholen, maar daarover ontbreken de gegevens.

Het is duidelijk dat de studie van dialecten in Vlaanderen dringend behoefte heeft aan structurele ondersteuning. Dat geldt niet alleen voor dialectbevordering- en stimulering, maar ook op het wetenschappelijke vlak. Het zou een mooie zaak zijn als er ooit een onderzoeksinstituut zoals het Meertens Instituut zou worden opgericht in België. Op het vlak van dialectologie en taalvariatie is het laatste woord immers nog niet gezegd. ■

Het VCV is het steunpunt voor erfgoedverenigingen, immaterieel en oraal erfgoed en cultuur van alledag in Vlaanderen.

Meer op www.vcv.be

Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw (VCV)
Gallaitstraat 76/2 – B-1030 Brussel
Tel: +32(0)2/243.17.30 – Fax: +32(0)2/243.17.39
info@vcv.be – www.vcv.be – www.erfgoedverenigingen.be

Kennismaking met het Gronings
Siemon Reker

Het werk van een bijzonder hoog- leraar Groninger Taal en Cultuur

Veronique De Tier

Groningen heeft sinds een paar jaar een bijzonder hoog-

leraar Groninger Taal en Cultuur. Deze leerstoel geeft het

onderwijs over de Groningse taal en cultuur een plaats

binnen de Rijksuniversiteit Groningen. Maar wat houdt

dat in, een college over Groninger Taal en Cultuur?

Siemon Reker werd in 2001 met zijn benoeming als bijzonder hoogleraar Groninger taal en cultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen in het onderwijsprogramma van de Letterenfaculteit opgenomen. Deze leerstoel werd mogelijk gemaakt door de financiële steun van de Stichting J.B. Scholtenfonds. Reker is de eerste hoogleraar die één specifieke regio onder zijn hoede krijgt op taal- en cultuurvlak. Voor die tijd gaf hij wel nu en dan eens college over het Gronings, als onderdeel van een bijvak Nederlands, maar vanaf 2001 werd het dus een structurele taak.

Grote belangstelling

Siemon Reker koos voor een Algemeen Vormend Vak 'Kennismaking met het Gronings', een soort bijvak dat in theorie door alle studenten van de hele RUG gevolgd kan worden. Hij is er nog steeds verbaasd over, als hij erover na-denkt, dat er zoveel studenten op zijn vak afkomen. Een paar tientallen per jaar is veel in de sector van de Kleine Letteren. Meestal is men al tevreden met een handvol belangstellenden per college.

'Av-vakken zijn aan de Rijksuniversiteit Groningen vanaf het tweede jaar verplicht. De bedoeling is, dat de studenten minstens eenmaal in hun studie betrekkelijk intensief in contact komen met een heel andere discipline dan hun thuisvak. Kennelijk zijn er studenten in letterlijk alle faculteiten te vinden die zich een poos met de taal van de meest nabije regio willen bezighouden en dat is een verrassende ontdekking. Op die leeftijd!', volgens Siemon Reker.

Het lijkt inderdaad tegenstrijdig. Het dialect verdwijnt immers snel. Steeds minder kinderen en jongeren spreken het dialect van de streek. Waar kan die interesse uit verklaard worden?

'De overwegingen om met het Gronings kennis te maken zijn heel divers. Vrijwel niemand spreekt het. Als ik ernaar vraag, komen er hooguit aarzelend een paar vingers omhoog. Wel blijven partners of ouders dialectsprekend te zijn en in die situatie is het een combinatie van het universitaire nuttige met het sociaal aangename te verenigen.'

'Ik vind dat er ook vrij veel studenten van elders meedoen. Tsjechië, Duitsland en Zwitserland hebben al deelnemers geleverd en dat is een van de surprises die je als docent zomaar krijgt: internationalisering van de eigen regio... Maar ook binnen Nederland komen ze overal van- daan, letterlijk tot uit Limburg toe.'

Liedteksten als didactisch middel

Dat de studenten het vak Gronings hebben gevonden, moet ook te maken hebben met de benadering die Siemon Reker heeft gekozen. Gedurende de collegeperiode (zeven weken lang een college van twee uren achtereenvolgend) moeten de studenten een liedje downloaden van een speciale website die de regionale omroep RTV Noord voor het college onderhoudt. Waarom liedjesteksten?

Reker: 'Die liedjesteksten moeten de deelnemers uitschrijven. Enkele basisregels van de Groningse spelling leren kennen is een van de onderwerpen van de lessenreeks. Daarna worden grammaticale bijzonderheden van het Gronings aan de hand van die liedteksten gedemon-

streerd. En wie twee of drie weken onderweg is, heeft langs muzikale weg al heel wat taalvariatie binnen de provincie Groningen ondervonden en weet daarover in de belangrijkste bronnen nadere informatie te vinden, zoals in dialectatlassen.'

'Die liedjes zijn ongetwijfeld een gelukkige greep geweest, ook al vinden de deelnemers niet iedere song geweldig – ik trouwens evenmin –, maar het ging me om de speelse benadering en dat werkt. Als ze dat zeven weken lang gehad hebben, volgt er een schriftelijk tentamen. Wie dat tentamen niet al te slecht maakt, moet een beperkt werkstuk maken dat gebaseerd moet zijn op een zelfgekozen Gronings liedje dat talig geanalyseerd moet worden. Daar geef ik een zekere mate van begeleiding bij.'

Kennis doorgeven

'Het is in een vak als dit telkens pionieren', aldus Reker: 'Toen ik begon, was er geen plan, laat staan lesmateriaal. Het mooie van zo'n leerstoel is, dat er mogelijkheden zijn om dat materiaal te ontwikkelen tot een boek (*Kennismaking met het Gronings*), dat nu hét lesboek is. Ik ben er heel tevreden over, al was het maar door de fraaie vormgeving.'

'Ik hoop dat de deelnemers er niet alleen belangrijke informatie over het Gronings van tegenwoordig uit halen, maar in veel gevallen ook dingen over taal in het algemeen. De groep die ik voor me heb, heeft binnen enkele jaren kinderen. Ik hoop dat ze bij de eerste taaluitingen van hun kinderen straks geregeld terugdenken aan de colleges Gronings, want Gronings is in essentie natuurlijk niets anders dan een normale taal, net als al die collega-talen.'

Voor meer informatie: Siemon Reker, *Kennismaking met het Gronings. Een introductie op het eigentijdse dialect van Stad en provincie* (Assen 2004) ■

De Dialectenboeken

Bij elke Nederlandse Dialectendag hoort een Dialectenboek. In het boek worden de ochtendlezingen van de Dialectendag opgenomen en per regio wordt het thema van de dag verder uitgediept. In het vijftienjarige bestaan van de Stichting Nederlandse Dialecten leverde dat dus al zeven dialectenboeken op, in maart 2005 gevolgd door het achtste. Een kleurrijk geheel met veel interessante weetjes over de dialecten in Nederland en Vlaanderen.

Een kort overzicht:

Het Dialectenboek 1: *Kroessels op de bozzem* (Waalre, 1991)
Bevat onder meer een bijdrage van voetballer Jan Mulder en een achttal artikelen over de mooiste dialectwoorden uit verschillende regio's in Nederland en Vlaanderen.

Het Dialectenboek 2: *Van de A tot de Aa* (Waalre, 1993)
De bekroonde dialectverhalen en -gedichten van de schrijfwedstrijd van de SND, plus een mooie beschouwende bijdrage over dialect van Herman van Run.

Het Dialectenboek 3: *Dialect in beweging. 100 jaar na de enquête van Willems en Aardrijkskundig Genootschap* (Groesbeek, 1995)
Verdwijnen onze dialecten? In het derde dialectenboek wordt op deze vraag antwoord gegeven met behulp van een grote enquête waaraan meer dan 10.000 dialectsprekers meewerkten.

Het Dialectenboek 4: *Nooit verloren werk. Terugblik op de Reeks Nederlandse Dialectatlassen (1925-1982)* (Groesbeek, 1997)
Aandacht voor het grootste project op het gebied van de dialectologie dat ooit in Nederland en Vlaanderen werd uitgevoerd en aanwijzingen voor het schrijven in dialect.

Het Dialectenboek 5: *In vergelijking met dieren. Intensiverend taalgebruik volgens de SND-krantenenquête (1998)* (Groesbeek, 1999)
Spurriekoeien, de hond van Bosmans, doof

als een erpel, kijken als een aap op een zieke koe..., dialectenboek 5 schenkt aandacht aan de manier waarop dieren benut kunnen worden om in het dialect uitspraken kracht bij te zetten. Meer dan 6.000 dialectsprekers uit Nederland en Vlaanderen vulden een enquêteformulier in.

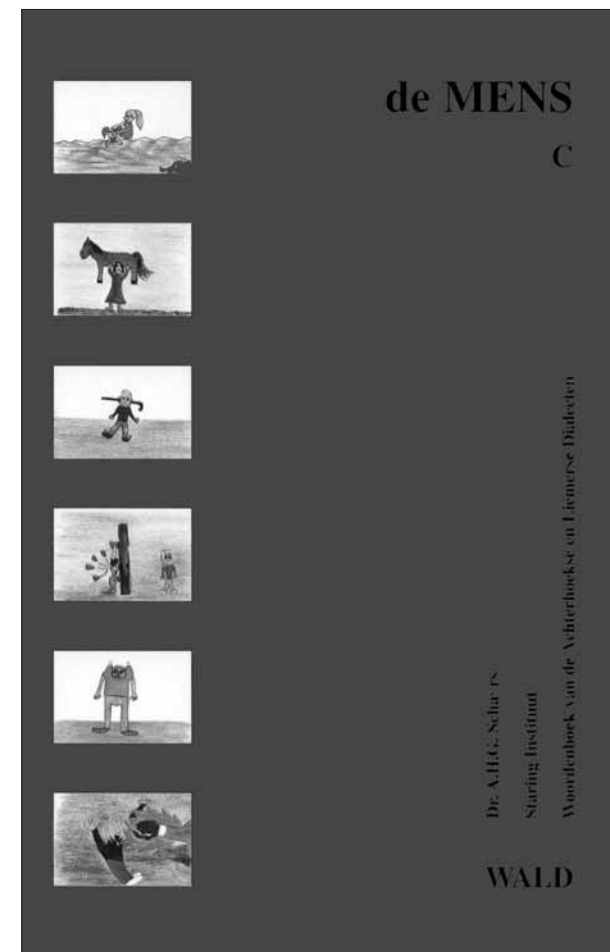
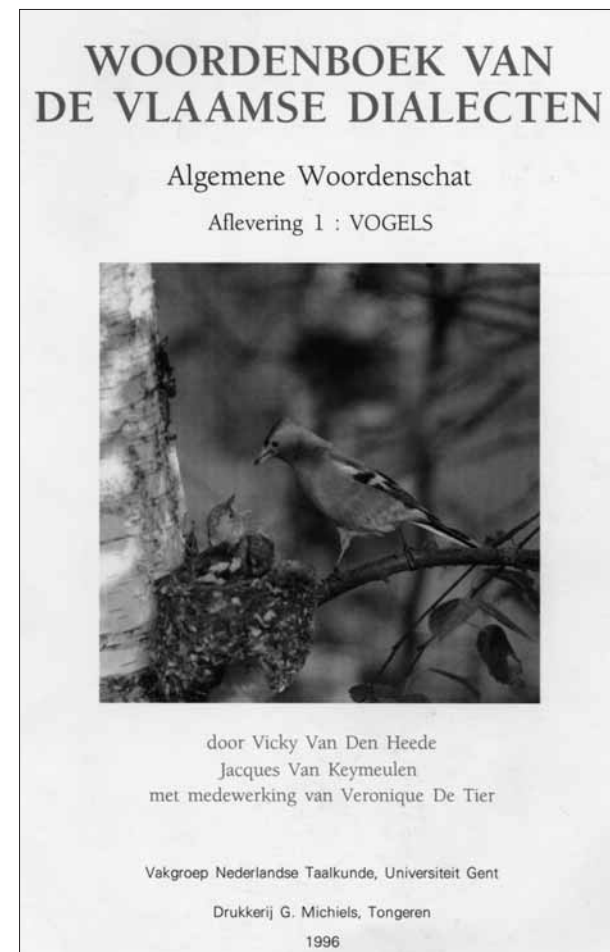
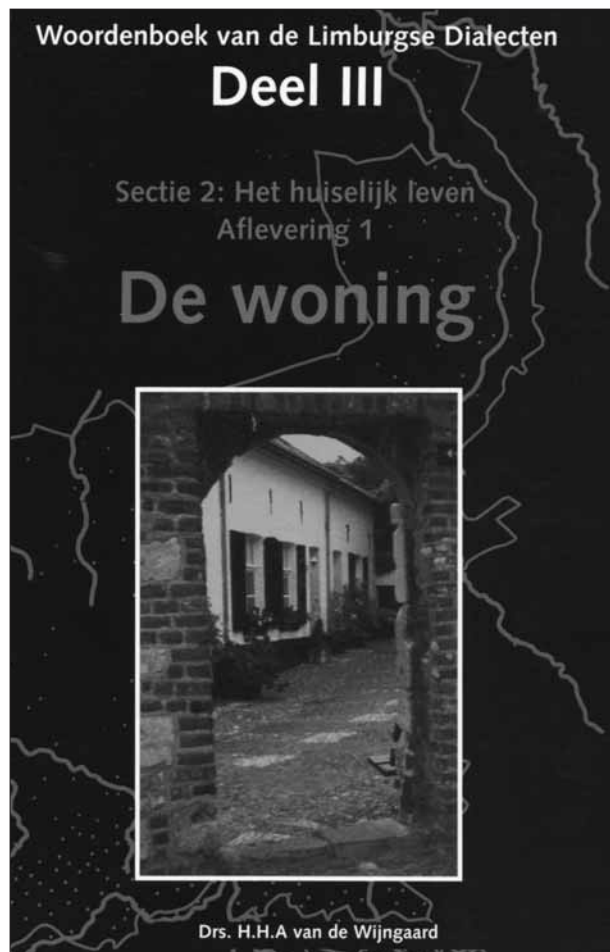
Het Dialectenboek 6: *Van de Streek. De weerspiegeling van dialecten in familienamen* (Groesbeek, 2001) (niet meer te verkrijgen)
Nijholt, Beckers, Scheveneels, De Boever,... familienamen vertonen heel vaak kenmerken die ook in het plaatselijk dialect voorkomen. In vijftien artikelen uit het hele Nederlandse taalgebied gaan dialectologen op zoek naar die sporen. Met verder ook een bijdrage van Henny Stoel, bekend van het NOS-journaal.

Het dialectenboek 7: *Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil* (Groesbeek, 2003)
Wat is er aan de hand met het Zeeuwse *kacheltje op de diek*? Hoe moeten het West-Vlaamse *tètituut* en het Limburgse *sjoen sjink Sjang* geïnterpreteerd worden? En waaraan hebben de inwoners van Utrecht de bijnaam *t-dieven* ten danken?

Het Dialectenboek 8 zal allerlei begrippen in verband met de keuken (voeding, gebruiksvoorwerpen, meubilair enzovoort) behandelen. Het thema van de dag is *Proeven van dialect. Regionale ingrediënten in de taalkeuken van het Nederlands*.

Dialectenboek 1-5 en 7 kosten € 13,50 (exclusief verzendkosten). Dialectenboek 6 is uitverkocht. Dialectenboek 8 kost op de Dialectendag € 12,50, na de dialectendag € 15,-.

De boeken kunnen worden besteld via e-mail: snd@mail.be

Dialectgeografie: regionale woordenboeken en atlasprojecten

Jacques Van Keymeulen

Aangezien de traditionele dialecten gekenmerkt worden door de geografische differentiatie van de taalverschijnselen, is er in de 'klassieke dialectologie' altijd veel aandacht gegaan naar het tekenen en interpreteren van taalkaarten. Hoewel het perfect mogelijk is een grammatica te schrijven van het dialect van één plaats – en dat is natuurlijk ook gebeurd – was de dialectoloog 'van de oude school' zeer dikwijls een dialectgeograaf.

Er zijn in de loop van de laatste honderd jaar al vele duizenden dialectkaarten getekend, die elementen uit de klankleer, vormleer, zinsleer en woordenschat van de dialecten tot onderwerp hadden. De dialectologie heeft zichzelf als wetenschappelijke discipline onder tusschen sterk vernieuwd (mede onder invloed van de sociolinguïstiek), maar toch is de taalgeografie daarmee niet stilgevalen. Het gevoel leeft immers dat de geografische schakeringen in de dialecten over zeer afzienbare tijd tot het verleden zullen behoren, en dat er nog maar weinig tijd overblijft om een en ander vast te leggen.

Samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen

Er zijn op dit ogenblik een aantal taalgeografische ondernemingen aan de gang (of net afgerond) die worden gekenmerkt door twee zaken: grootschaligheid

en samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen. Het is uiteraard onzin om voor oud taalgoed 'nationalistische' taalkaarten te willen tekenen: de rijksgrens is voor de dialectische taallaag zo goed als nooit een taalgrens.

In wat volgt, heb ik het eerst over de grote taalgeografisch-gerichte regionale woordenboeken, en daarna over de taalatlanten over de klankleer (FAND = *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten*), de vormleer (MAND = *Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten*) en de zinsleer (SAND = *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten*).

De grote regionale thematische woordenboeken

In 1960 nam prof. A. Weijnen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen (nu Radboud Universiteit) het initiatief voor

het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* (WBD) en korte tijd nadien voor het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* (WLD). WBD en WLD bestrijken respectievelijk Noord-Brabant/Antwerpen/Vlaams-Brabant en Nederlands en Belgisch Limburg. Weijnen ontwikkelde een heel nieuwe – thematische – presentatietechniek, die school zou maken. De twee woordenboeken werden op dezelfde manier opgezet:

- Ze bestaan uit drie delen: I. Landbouwwoordenschat, II. Vakwoordenschat en III. Algemene Woordenschat.
- Ze behandelen de woordenschat per onderwerp (bijvoorbeeld veeteelt, molenaar, flora ...), in afzonderlijke afleveringen, ontsloten door alfabetische registers.
- Ze streven ernaar de dialectwoordenschat zo volledig mogelijk te

- inventariseren (met de uitspraak en exacte lokalisering van elk woord).
- Ze zijn gebaseerd op eigen onderzoek, waarbij honderden vrijwilligers vragenlijsten invullen.
- Ze nemen ook dialectwoorden op die al vroeger zijn opgeschreven in oudere vragenlijsten of in bestaande dialectwoordenboeken.
- Ze publiceren veel woordkaarten, waarop de verspreiding van de woorden staat afgebeeld.

Het Nijmeegse voorbeeld werd in 1972 gevolgd door prof. W. Pée met het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* (WVD) aan de Universiteit Gent, dat Frans-, West-, Oost- en Zeeuws-Vlaanderen als onderzoeksgebied heeft. ‘Vlaams’ betekent in de dialectologie dus iets anders dan in de gewone taal. Begin jaren negentig werd voor WBD en WLD een deelredactie opgericht aan de Katholieke Universiteit Leuven. Ook andere woordenboeken gingen volgens Weijns – sterk geografisch gerichte – principes werken: eerst ging het *Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten* (WALD) aan het Staring Instituut in Doetinchem in 1979 van start. Dat woordenboek werd het voorbeeld voor de recentere projecten *Woordenboek van de Overijsselse Dialecten* (WOD) aan de IJsselacademie in Kampen (sedert 1998) en het *Woordenboek van de Gelderse Dialecten* (WGD), dat sedert 2002 aan de IJsselacademie (voor de Veluwe) en de Radboud Universiteit in Nijmegen (voor het Rivieren-gebied) wordt samengesteld.

De ruimte ontbreekt hier om in te gaan op de verschillen in opzet tussen al deze systematische woordenboeken, waarvan de meeste al heel wat afleveringen gepubliceerd hebben. Belangrijk is vooral dat ze alle regio’s bestrijken, thematisch zijn opgezet en daardoor zeer

geschikt zijn voor het aanmaken van taalkaarten. Bovendien bevatten ze ook zeer veel inlichtingen omtrent de zaken of handelingen waarop de dialectwoorden betrekking hebben. Het zijn inventarissen niet alleen van woordenschat, maar ook van volkscultuur!

Er zijn overigens ook alfabetisch geordende woordenboeken die hele regio’s bestrijken en die de woordenschat exact lokaliseren. Recent afgewerkte voorbeelden daarvan zijn het *Woordenboek van de Drentse Dialecten* (WDD) en het *Stellingwarfs Woordeboek* (SW). Een ouder voorbeeld is het *Woordenboek der Zeeuwsche Dialecten* (WZD, 1964; Supplement 2003), dat sedert 1999 ook digitaal beschikbaar is. Het WZD was het eerste regionale dialectwoordenboek dat de dialectwoorden exact lokaliseerde.

De redacties van de lopende woordenboekprojecten zien elkaar geregeld binnen het ReWo (= Permanent Overlegorgaan Regionale Woordenboeken), een organisatie in de schoot van de Nederlandse Taalunie. Tegenwoordig gaat daar heel wat aandacht naar de aanmaak van een overkoepelende digitale database waarin de gegevens van alle woordenboeken ondergebracht kunnen worden, en die samenvoegingen en grote geografische overzichten mogelijk zal maken.

De grote taalatlassen: FAND, MAND en SAND

Tussen 1980 en 1995 is er een reusachtige database ontstaan op het gebied van de klank- en de vormleer: in het kader van het zogenaamde Goeman-Taeldeman-van Reenenproject (GTRP) werden 1876 items (woorden, woordgroepen en zinnen) opgevraagd op 613 verschillende plaatsen (alles samen ongeveer 1.200.000 gegevens) in het hele Nederlandse taalgebied (Nederland,

Vlaanderen en Frans-Vlaanderen). Op basis van die materiaalverzameling wordt een fonologische atlas van het hele Nederlandse dialectgebied gemaakt (FAND) en ook een morfologische atlas (MAND).

FAND zal honderden klankkaarten bevatten en zal zo goed als alle klankaspecten van de Nederlandse dialecten in kaart brengen. Elke kaart wordt van een taalkundig en elementair technisch commentaar voorzien. De eerste aflevering is in 1998 verschenen (over de evolutie van de West-Germaanse korte vocalen in gesloten lettergreep); eind 2000 verscheen deel twee (over de West-Germaanse korte vocalen in open lettergreep) en deel III (over de evolutie van de lange klinkers en de tweeklanken). In 2005 verschijnt het deel over de medeklinkers. De kaarten en de bijhorende commentaren zijn niet toegankelijk als men geen basisopleiding in de fonologie gehad heeft.

MAND zal in twee delen een overzicht bezorgen van de morfologische variatie in de dialecten van de tweede helft van de twintigste eeuw. Het eerste deel, dat voorzien is voor 2005, zal gaan over: de meervoudsvorming bij zelfstandig naamwoorden, de vorming van verkleinwoorden, en het geslacht bij het zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord en bezittelijk voornaamwoord.

De gegevens voor SAND werden vanaf 2000 samengebracht in een Nederlands-Vlaams samenwerkingsverband voor tweehonderdvijftig plaatsen. Het plan is om vanaf 2005 een vierhonderdtal becommentarieerde taalkaarten te publiceren die gaan over verschijnselen met betrekking tot de zinsleer (bijvoorbeeld de plaats van de negatie, de verwijssystemen bij persoonlijke voornaamwoorden enzovoort).

Informatie:

Meer inlichtingen over de regionale (en andere) woordenboeken, zie de ReWo-website www.fuzzy.arts.kuleuven.ac.be/rewo of www.flwi.ugent.be/dialect.

Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten (WALD)
Staring Instituut
Postbus 686
7000 AR Doetinchem
tel: 0324-332831
email: lex.schaars@staringinstituut.nl

Woordenboek van de Brabantse en Limburgse Dialecten (WBD – WLD)
Radboud Universiteit
Erasmusplein 1
6525 HT Nijmegen
tel: 024-3615998
email: h.van.de.wijngaard@let.ru.nl
en
Katholieke Universiteit Leuven
Blijde Inkomststraat 21
3000 Leuven
tel: 0032 (0)16-324822
email: ronny.keulen@arts.kuleuven.ac.be

Woordenboek van de Gelderse Dialecten (WGD)
Radboud Universiteit
Erasmusplein 1
6525 HT Nijmegen

tel: 024-3615670
email: c.giesbers@let.ru.nl
en
IJsselacademie
Postbus 244
8260 AE Kampen
tel: 038-3315235
email: hsholtmeijer@ijsselacademie.nl

Woordenboek van de Overijsselse Dialecten (WOD)
IJsselacademie
Postbus 244
8260 AE Kampen
tel: 038-3315235
email: hsholtmeijer@ijsselacademie.nl

Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD)
Universiteit Gent
Vakgroep Nederlandse Taalkunde
Blandijnberg 2
9000 Gent
tel: 0032 (0)9-2644079
email: jacques.vankeymeulen@Ugent.be

Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (FAND)
Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde
Koningstraat 18
9000 Gent

tel: 0031 (0)9-2659340
email: info@kantl.be
en
Universiteit Gent Vakgroep Nederlandse Taalkunde
Blandijnberg 2
9000 Gent
tel: 0032 (0)9-2644075
email: valerie.bouckaert@Ugent.be

Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (MAND)
Meertens Instituut
Joan Muyskenweg 25
1096 CJ Amsterdam
tel: 020-4628500
email: info@meertens.knaw.nl

Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten (SAND)
Meertens Instituut
Joan Muyskenweg 25
1096 CJ Amsterdam
tel: 020-4628500
email: info@meertens.knaw.nl
en
Universiteit Gent Vakgroep Nederlandse Taalkunde
Blandijnberg 2
9000 Gent
tel: 0032 (0)9-2644075
email: magda.devos@Ugent.be

Besluit

Er gaat vandaag heel wat geld en moeite naar de taalgeografie. De woordenboekprojecten bijvoorbeeld zijn de grootschaligste taalkundige ondernemingen (in mensen en middelen) die ooit in het Nederlandse taalgebied werden aangepakt. Een verschil tussen de woordenboeken en de atlassen is wel dat de ataskaarten becommentarieerd zijn; de woordkaarten daarentegen zijn dat niet. In de drie woordenboeken staan duizenden kaarten die enkel de verspreiding van de woorden laten zien;

over de herkomst van de woorden wordt niet gerept. Dat is een opdracht voor later!

Vele taalkundigen hebben het – overigens terecht – gevoel dat met de regionale dialectwoorden en met de grote atlasprojecten een taalperiode wordt afgesloten. De traditionele dialecten, met hun fijne geografische schakeringen, waren typisch voor de kleinschalige, agrarisch-gerichte voetgangersmaatschappij van het verleden. Door de sterk veranderde levensomstandigheden,

de technische innovaties, de toenemende mobiliteit, de hogere scholingsgraad en de invloed van de massamedia is een nieuwe maatschappij ontstaan waarbij grootschaliger taalvariëteiten passen: regiolecten en natuurlijk de Nederlandse standaardtaal zelf, zowel in haar Nederlandse als Belgische gedaante.

Meer gegevens over FAND, MAND en SAND zijn onder andere te vinden op de website van het Meertens Instituut in Amsterdam www.meertens.knaw.nl ■

Dialect in de media

Marc van Oostendorp

Op radio en televisie is weinig over streektaal te

horen en te zien. Daar wordt dialect gemedan.

Gelukkig wordt dit tekort een beetje goed

gemaakt door internet. Op een aantal websites

kunt u informatie krijgen over streektaalen.

Met hulp van de streektaalfunctionarissen

en -consulenten presenteren wij u enkele

websites.

Wie naar de Nederlandse radio of televisie luistert, hoort nauwelijks dialect spreken. Toegegeven, er zijn meer presentatoren die een regionaal accent laten horen dan twintig of dertig jaar geleden, maar meer dan een paar zinnen dialect achter elkaar hoor je nooit. Laat staan dat er programma's zijn die systematisch aandacht besteden aan de vele streektaalen en andere taalvariëteiten die er nog steeds in Nederland gesproken worden.

Gelukkig is er internet. Door de komst van de nieuwe media kan iedereen over elk onderwerp dat hem interesseert alles vinden, dus ook over streektaalen. Er zijn heel veel websites over specifieke dialecten en er zijn ook een paar algemene websites over alles wat met taalvariatie in Nederland te maken heeft.

Algemene websites

Er zijn in Nederland enkele wetenschappelijke websites, zoals die van het

Meertens Instituut (www.meertens.nl), die van de Radboud Universiteit in Nijmegen (www.ru.nl/dialect) en die van de regionale woordenboeken (www.fuzzy.arts.kuleuven.ac.be/rewo/) of (www.flwi.ugent.be/dialect).

De website Streektaal.net (www.streektaal.net) geeft informatie over de Nederlandse streektaalen voor een breder publiek. Datzelfde geldt ook voor de website van het Genootschap Onze Taal, waarop mogelijk de uitgebreidste lijst met becommentarieerde links naar Nederlandse dialecten te vinden is (www.onzetaal.nl/koppling/dialect.htm). Enigszins onoverzichtelijk, maar rijk aan informatie is Lowlands, 'een inleiding in de taalvariëteiten van de lage landen' (www.lowlands-l.net/).

Een verbluffende website is Streektaalmuziek in Nederland (www.people.zeelandnet.nl/vdbremen/strk/strktlnn).

htm), waarop een liefhebber informatie over werkelijk elke zanger en elke band die in het dialect zingt, verzameld heeft.

Tot slot kunnen we de Digitale Bibliotheek der Nederlandse Letteren noemen, waarop enkele standaard- en naslagwerken op het gebied van het dialectonderzoek uit heden en verleden te vinden zijn. Een becommentarieerd overzicht staat op www.dbnl.org/thema/dialect.htm.

Nedersaksische taalgebied

De regionale omroep biedt in het noorden en oosten van het land tegenwoordig wel wat informatie over de regionale talen, in ieder geval via de radio.

RTV Noord heeft bijvoorbeeld een dagelijks streektaalmuziekprogramma (*Twij deuntjes veur ain cent*), een weke-

lijks programma over de streektaal (*Noorderrondritten*) en bovendien door de dag heen een weerbericht in het Gronings. Al deze programma's kunnen via internet worden beluisterd (www.rtvnoord.nl/).

Ook Radio Drenthe besteedt veel aandacht aan de streektaal (www.rtv.drenthe.nl/). tv Drenthe eindigt elke uitzenddag met een gedicht in het Drents.

Het aanbod van RTV Oost (in Overijssel) valt wat tegen. Wel wordt in maart op de televisie een streektaalspel uitgezonden (*Kieken wa'j zegt*). In het radioprogramma *Accent* wordt, in weerwil van de titel, slechts incidenteel in het dialect gesproken.

Op internet komen de interessantste producten vaak voort uit privé-initiatief. Een aardige Groningse website is bijvoorbeeld die van het literaire tijdschrift Krødde (www.phys.rug.nl/pleit/krodde.html) met verhalen en gedichten. Eltje Doddema biedt op zijn eigen website een *broeskurzus* (spoedcursus) Gronings aan (www.eltjedoddema.nl/). De Stichting Nij van Jaap Alkema en Derk Bosscher heeft een website waarop nieuwe Groningstalige muziek te horen is (www.stichtingnij.nl).

Dat wil niet zeggen dat wat officiële-initiatieven ook niet heel fraai zijn. Zo is een van de beste dialectwebsites van dit moment naar mijn smaak die van de Stichting Drentse Taol (www.drentsetaol.nl): een levendige website met veel nieuwtjes en informatie. In de Stellingwerven vind je www.stellingwarfs.nl.

De websiteadressen van de diverse instituten vindt u in het artikel over de streektaalfunctionarissen en -consulenten.

Zuidelijke provincies

De verschillen tussen de provinciale omroepen in de drie zuidelijke provincies Zeeland, Brabant en Limburg zijn enorm.

De Limburgse omroepen L1 en TV Limburg gebruiken in allerlei uitzendingen regelmatig dialect. L1 heeft daarnaast zowel op de radio als op de televisie ook veel aandacht voor de eigen taal van de provincie. Op de televisie zijn bijvoorbeeld het wekelijkse kinderprogramma *Kinjerkraom* en de Limburgse kennisquiz *Böbbels*. Het op werkdagen gepresenteerde muziekprogramma op de radio *Plat-eweg* wordt in het Limburgs gepresenteerd en gaat over Limburgstalig repertoire (www.l1.nl)

Daarmee vergeleken is de aandacht voor het dialect bij Omroep Brabant gering. Op de televisie is er helemaal geen systematische aandacht. Op de radio zijn er twee programma's: het muziekprogramma *Op z'n Brabants* en het algemene dialectprogramma 't *Brabants Uurke* (www.omroepbrabant.nl). Deze programma's worden allebei wekelijks uitgezonden.

In Zeeland is de aandacht zo mogelijk nog kleiner: hier is alleen het wekelijkse programma *Praots voo(r) twee* te horen (www.omroepzeeland.nl).

Het verschil in aandacht van de omroepen wordt weerspiegeld op het internet. Een opmerkelijke Limburgstalige website is *Het Limburghuis*. Deze website begon zijn bestaan als spreekbuis van de dwarse werkgroep Algemeen Geschreven Limburgs, maar biedt inmiddels vooral columns over taal en streektaal van de twee belangrijkste leden van de AGL, Wim Kuipers en Paul Prikken (www.limburghuis.nl). De traditionelere Limburgse dialectvereniging

Veldeke heeft overigens ook een fraaie website (www.veldeke.net). Interessant is ook de geheel in het Maastrichts dialect geschreven krant *Kengkee* (www.keng-kee.nl).

De Stichting het Brabants biedt op internet enige informatie over haar werkzaamheden (www.brabants.org), maar de interessantste Brabantse website is het *Webmagazine Cultureel Brabant*, met vooral een uitgebreide afdeling verhalen en gedichten in allerlei Brabantse dialecten (www.let.kub.nl/literair/tilburgsdialect/welcome.htm, binnenkort www.cubra.nl).

In het Zeeuws is momenteel maar weinig te vinden. De fraaie *Zeëuwse Taal-site* wordt al een tijdje niet meer bijgewerkt (www.people.zeelandnet.nl/evenhuis). De Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland heeft sinds kort een website (www.scez.nl). Op deze site vindt u bij het onderdeel Streektaalen informatie over activiteiten in verband met streektaalen.

Randstad

De dichtbevolkte provincies van Nederland hebben de minste dialectinformatie. RTV Rijnmond, RTV West en RTV Noord-Holland besteden slechts heel incidenteel aandacht aan de regionale taalvariëteiten. Ook grote websites over de streektaal zijn er niet. Toch zijn er wel een paar aardige dingen te vinden, zoals de website *Plat Haags* (www.plathaags.nl) waar men teksten kan laten vertalen in het dialect van de Hofstad, en de informatie over het Leids dialect op de website van de gemeente Leiden (www.leiden.nl/dspage.asp?objectid=7334). ■

Dialect bij bijzondere momenten in het dagelijks leven

Piet de Boer

Mensen gebruiken hun dialect steeds meer in het dagelijks leven. In moeilijke situaties,

bij feesten en belangrijke gebeurtenissen in hun leven speelt dialect een belangrijke rol.

‘Dat is eigen’, zeggen ze dan. Vier voorbeelden van mensen die dialect gebruiken om

moeilijke of emotievolle gebeurtenissen in het leven van anderen te begeleiden.

Dini Brunnekeef-Mengerink is ambtenaar van de burgerlijke stand in Hof van Twente. Mevrouw Brunnekeef is vooral bekend door haar werk voor het lokale station Reggestadradio. ‘Ik was een van de eerste die op de radio een programma in dialect had. Dat is nu zo’n twintig jaar geleden. Sinds vijftien jaar

ben ik ambtenaar van de burgerlijke stand en trouw mensen in het Nedersaksisch.’

Trouwen in het dialect

Mevrouw Brunnekeef-Mengerink reageerde op een advertentie van de gemeente. ‘Ik dacht, dat vind ik leuk,

want in het verleden werd het vaak zo afgeraffeld en was het zo’n gedegen oud praatje. Dat kan anders, dacht ik.’ Dini was de eerste ambtenaar van de burgerlijke stand die huwelijken in dialect voltrok. Ze doet dat graag en liefst zoveel mogelijk, maar heeft wel één voorwaarde. De aanwezigen en het bruids-

paar moeten het dialect kennen en verstaan. Het huwelijk is een vreugdevolle, maar ook serieuze zaak.

Veel bruidsparen komen echt bewust vragen of ze in het dialect kunnen trouwen. Via het gemeentehuis krijgt Dini hun namen door en gaat dan langs voor een praatje. ‘Soms willen ze ook nog een dialectliedje of is er live muziek bij.’ Vanzelfsprekend gaan alle gesproken teksten bij de ceremonie in het Twents. ‘Ik voltrek het huwelijk volledig in dialect, ook het ja-woord’.

Waarom kiezen huwelijkskandidaten voor een dialectbruiloft? ‘Dat is vrij simpel, ze hebben altijd dialect gesproken. Die voelen zich prettig in zo’n dialect. Ze hebben het gevoel dat het meer van uit hun hart gaat. ‘Dat heurt bij ons’, zeggen ze hier.’

Band met het verleden

Dialect versterkt bovendien de band met het verleden. Je kunt in de gemeente ook buiten trouwen in een bos of in een mooie gerestaureerde boerenschuur. ‘Daar hoort dialect bij. Dan vertel ik de geschiedenis van dat plekje, bijvoorbeeld de watermolen in Diepenheim, en alles wat daar belangrijk aan is. Mensen voelen dat ze in een traditie staan. Traditionele huwelijksgebruiken passen daar ook goed bij.’

Bij bekende mensen uit de streek wordt *gemeut* en *versierd*. Het bruidspaar krijgt onderweg naar het gemeentehuis borreltjes aangeboden van vrienden en bekenden. Daar speelt Dini dan natuurlijk op in. Ze informeert of de huwelijkskandidaten niet te veel beneveld zijn en of ze nog wel weten dat ze het ja-woord komen geven.

Dat jongeren voor het dialect kiezen bij hun huwelijk heeft volgens haar min-

der met traditie dan met de hedendaagse positie van het dialect te maken. Vroeger was dialect ‘niet-netjes’, nu is streektaal veel meer geaccepteerd. Het heeft geen negatieve klank meer en kinderen leren dialect uit boekjes. Jip en Janneke is bijvoorbeeld in het Twents vertaald. Maar het toenemende gebruik van het Twents bij huwelijken komt volgens Dini toch vooral door de populariteit van de regionale popmuziek. De taal van de streek is in en je hoeft je er zeker niet voor te schamen.

Zorg in dialect

Theo van Sluisveld uit ’s-Hertogenbosch werkt bij Mee Noordoost Brabant. Een zorginstelling voor mensen ‘met een beperking’, legt hij uit. Van Sluisveld helpt mensen die via een indicatie recht hebben op zorg. Bijvoorbeeld een gezin met een kindje met het Syndroom van Down. Dat heeft bijvoorbeeld hulp nodig bij het eetgedrag of bij het zindelijk maken van hun zoon of dochter.

Hoe speelt dialect een rol in zijn werk? ‘Ik kom bij de mensen thuis om te praten over de ondersteuning die ze willen. Ik begin in het Nederlands, maar dan wordt de overstap naar het dialect gemaakt. Vaak gaat het vanzelf.’ Hij en de klant spreken niet af om in het dialect verder te gaan, zoals dat met je en jij zeggen gebeurt. ‘Ik ga gewoon wat platter praten en de accenten nemen toe.’ De streektaal spreken is vooral belangrijk in plattelandsgemeenten en bij oudere mensen. In meer dan de helft van zijn gesprekken gebruikt Van Sluisveld uitsluitend Brabants.

De taal die Theo gebruikt, noemt hij zelf geen dialect. Het is meer streektaal. De basis voor zijn Brabants is het Dungens, zegt hij niet zonder trots. ‘Dat gebruik ik in het hele werkgebied dat ik bestrijk. Ik kan geen dialect imiteren.’

Zijn Dungense tongval is wel een goede binnenkomer om het ijs te breken. ‘Mensen willen graag weten uit welk deel van Brabant je komt.’

Dialect schept vertrouwen

Waarom gebruikt hij dialect? ‘Dialect spreken maakt het makkelijker met elkaar te praten en bij de mensen door te dringen. Ik ga over op het Brabants om niet bekakt over te komen en om te laten zien: je bent niet minder. Ik ga in jouw spreektaal mee.’ Maar bij standaardtaalsprekers moet hij juist niet plat praten om uit de toon te vallen. ‘Anders denken ze misschien: ‘wat is dat voor een boer’. Je komt toch in hun privé-leven. Ze praten over de problemen met hun kind, maar ook de financiële situatie komt op tafel.’

Dialect schept vertrouwen zelfs als je het plaatselijke dialect niet kent. Theo merkte dat toen hij in Zeeuws-Vlaanderen werkte. Die taal beheerste hij absoluut niet. ‘Het Zeeuws moest ik snel leren te verstaan, maar ik bleef wel Brabants spreken’, zegt hij. Opmerkelijk was dat mensen zijn dialectspreken waardeerden. Ze voelden een verwantschap, want hij was tenminste niet iemand die ‘hoog Nederlands’ sprak. Zo helpt zijn Dungens en ‘platte Brabants’ Van Sluisveld om mensen sneller op hun gemak te stellen. ‘Je kunt eenvoudiger een vertrouwensband opbouwen. En dat is een van de belangrijkste voorwaarden om goed te kunnen werken in de zorg.’

Dialect in de kerk

Annie Boer uit Zwolle is op haar achttenvijftigste jaar theologie gaan studeren. ‘Ik ben een laatbloeiër’, vindt ze, want in haar jeugd wilde ze al theologie studeren. ‘Ik dacht, was ik maar een jongen dan kon ik dominee worden.’ Eind jaren tachtig begon ze uiteindelijk met de studie. De kinderen waren het huis uit.

Na haar opleiding werkte ze van 1991 tot 1997 als kerkelijk werker in de gereformeerde kerk van Zwolle. Goede herinneringen heeft ze ook aan haar half jaar in Lemelerveld, waar ze een zwangere predikant verving. Daar moest ze ook dialect gebruiken om met de mensen te praten.

Annie spreekt 'Kampers', dat ze leerde van haar ouders. Het Kampers was voor haar en de twee andere oudste zussen gewoon. Haar drie jongste zussen verstonden het wel, maar spraken al geen dialect meer. Nu is er weer een golfbeweging de andere kant op en neemt het aantal mensen dat dialect wil spreken toe. Annie Boer gebruikte het Kampers eigenlijk alleen in persoonlijke gesprekken met mensen. Net als Theo van Sluisveld vindt zij dat dialect het contact makkelijker maakt. 'Er valt een muur weg en de afstand van mens tot mens wordt kleiner. Vooral de oudere mensen in Lemelerveld spraken alleen maar dialect. Daar moest het wel in de streektaal. Je hoeft het plaatselijke dialect niet te beheersen, maar Standaardnederlands voldeed niet.' Annie Boer sprak gewoon in het Kampers met ze, want 'je krijgt zo wel de verhalen die ze kwijt willen'. Streektaal verlaagt de drempel. Later hoorde ze via via over haar vertellen: 'Gunst, de dominee is net een gewoon mens'.

De uitvaart in streektaal

Bert van der Ziel is maatschappelijk werker en werkzaam in de reclassering. Hij werd bij toeval dialectspreker bij begrafenissen. Een weduwe wilde de uitvaart van haar overleden man in dialect. 'Ik had dat nog nooit gedaan, maar bij het eerste gesprek klikte het al meteen. Ze herkende direct dat ik uit de buurt van Neede kwam en al pratend kwam de tekst voor mijn eerste uitvaart in dialect op papier.'

Tegenwoordig is hij werkzaam bij Declamo, een organisatie die op crematies en begrafenissen voor een spreker zorgt. Bert is bij Declamo de enige die uitvaarten in dialect doet. Vijf van de twintig uitvaarten die hij per jaar doet, gaan in dialect. En de vraag naar dialectsprekers neemt nog steeds toe.

Waar komt die groeiende behoefte vandaan? 'Veel nabestaanden hebben geen kerkelijke binding meer', volgens Van der Ziel. Er is bij de plichtigheid dan geen pastoor of dominee en de mensen zijn ook niet zelf bij machte iets te zeggen. 'Dan dreigt een crematie een stille bijeenkomst te worden. Met een muziekje ga je de aula in en met een muziekje ga je er weer uit. Dat is het dan.'

Van der Ziel probeert met een portret in woorden die leegte te vullen. Dat portret is een soort levensverhaal van de overledene. Bert vergelijkt zijn toespraak met het plaatsen van een portret op de schoorsteen of een foto in de kast voor iemand die je lief is. 'Dat is troostend', vindt hij.

Van der Ziel besteedt veel tijd aan de teksten, want vanzelf gaat het niet. 'Mijn

ouders leerden mij Algemeen Beschaafd Nederlands. Dialect leerde ik alleen op straat. Ik denk dus nog steeds in het Nederlands. Om dat in het Twents of Achterhoeks te vertalen is een hele klus.' Het *Twents woordenboek* is onmisbaar, maar vooral door veel dialectliteratuur te lezen, krijgt hij de juiste toon te pakken. Plat vertalen van Nederlandse woorden in dialect levert geen bevredigend resultaat op. Het ziet er dan alleen Twents uit.

Dialect heeft te maken met je wortels

Voordeel van het gebruik van de streektaal vindt Van der Ziel dat het verhaal veel beter overkomt bij de nabestaanden. Zelfs als hij alleen de anekdotes en uitspraken van de overledene in dialect doet, ontlokt dat veel reactie. 'Dan krijgen ze veel meer leven. Dan staat echt de oude baas of hun moeder weer voor hen. Dat kan iedereen zien.'

Het gebruik van dialect maakt zo de band met het verleden zichtbaar. En juist die band is van groot belang voor de rouwverwerking. 'Want je kunt je prettiger of gelukkiger voelen als de wortels met het verleden intact zijn!' ■

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Hét landelijk instituut voor de cultuur van het dagelijks leven en het immaterieel erfgoed.

Kijk voor informatie over alledaagse dingen, tradities en rituelen op

www.volkscultuur.nl

Postbus 13113
3507 LC Utrecht
tel: 030-2760244
fax: 030-2736111
e-mail: ncv@volkscultuur.nl

In 1993 werd het 'Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden' door Nederland ondertekend en in 1996 geratificeerd door de Tweede Kamer. Daarbij werden niet alleen het Fries, Sinti en Roma erkend, maar ook het Jiddisch en het Nedersaksisch. De erkenning van het Limburgs volgde snel daarna. Een poging om ook het Zeeuws status te geven, liep op een teleurstelling uit.

Joep Kruijsen

Erkenning of het einde van het stigma

'Limburgs per abuis streektaal' kopte het dagblad *De Limburger* in februari 2000. Toen werd bekend dat de Nederlandse Taalunie aan het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap had laten weten dat de erkenning van het Limburgs een 'ongelukkige keuze' was geweest. De Vlaamse regering had bij de Taalunie advies ingewonnen of men, nu Nederland in 1997 het Limburgs als streektaal had erkend, dat ook zou moeten doen voor Belgisch Limburg. Dat

(besloten) advies was dus negatief en toen het advies een half jaar na de ondertekening van de brief bekend werd, reageerde het veld furieus en werd het ongenoegen over de Taalunie breed uitgemeten in de provinciale en ook landelijke pers.

Juist die weerslag is zo bijzonder. Erkenning van de streektaal en het aanvechten van die erkenning maakt veel commotie los.

Europees Handvest

In 1992 werd in de Raad van Europa het *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden* aangenomen en aanbevolen aan de nationale regeringen. In overeenstemming met het algemene streven van de Raad heeft ook dit handvest tot doel de eenwording van Europa te bevorderen zonder af te doen aan de verscheidenheid van de leden. De Raad roept de lidstaten op specifieke maatregelen te treffen ter bescherming

Colofon

Alledaagse Dingen

Nieuwsblad voor Volkscultuur

jaargang 11, nummer 1, voorjaar 2005

Alledaagse dingen is een uitgave van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Alledaagse Dingen verschijnt vier keer per jaar. Een abonnement kost € 20,- per jaar.

Redactie en exploitatie:

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
Postbus 13113, 3507 LC Utrecht
tel: (030) 276 02 44
fax: (030) 273 61 11
E-mail: ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl

Redactie:

drs. Ineke Strouken (hoofdredactie)
drs. Piet de Boer
drs. Johan de Bruijn
dr. Jos Swanenberg
lic. Veronique De Tier

Opmaak: Alces alces, Utrecht

Druk: Drukkerij Libertas, Bunnik

Foto omslag: Veronique De Tier

Illustratie omslag: Margot Melissen, Studio Bliq

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Mochten er personen of instanties zijn die menen aanspraak te maken op bepaalde rechten, dan wordt hun verzocht contact op te nemen met de uitgever.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Wij vinden het fijn als u artikelen wilt overnemen, maar dan wel graag na eerst schriftelijk toestemming te hebben gevraagd en met bronvermelding. Ook verwachten wij dat u ons een bewijsexemplaar stuurt voor onze knipselkrant.

ISSN 0927-1791

en bevordering van de ‘regionale talen’, in de eerste officiële versie nog als streek-talen vertaald.

In het Handvest wordt de volgende definitie van regionale talen opgenomen: ‘talen die (a) van oudsher worden gebruikt in een bepaald gebied van een Staat door onderdanen van die Staat die een numerieke minderheid vormen ten opzichte van de overige bevolking van die staat; en (b) verschillen van de officiële taal/talen van die Staat; hieronder worden niet verstaan de dialecten van de officiële taal/talen van die staat of talen van immigranten’.

Enkele van de talrijke overwegingen daarbij zijn ‘dat de bescherming van historische regionale talen of talen van minderheden in Europa bijdraagt aan de instandhouding en ontwikkeling van de culturele rijkdom en tradities van Europa; [...] dat het recht om een regionale taal of taal van een minderheid in het particuliere en openbare leven te gebruiken een onvervreemdbaar recht is.’

In 1993 werd het Handvest door Nederland ondertekend en in 1996 ook geratificeerd door de Tweede Kamer. Daarbij werden niet alleen het Fries, Sinti en Roma voor ‘bescherming en bevordering’ voorgedragen, zoals de Raad van State had voorgesteld, maar ook het Jiddisch en het Nedersaksisch. Staatssecretaris Kohnstamm van Binnenlandse Zaken was zonder veel discussie akkoord gegaan met deze uitbreiding na pleidooien van Tweede Kamerleden bij de behandeling van het wetsvoorstel in oktober 1995 en van enkele deskundigen. Deze erkenning van het Nedersaksisch als beschermde regionale taal was ongetwijfeld een groot taalpolitiek succes. Opname in het Europees Handvest werd dan ook vooral gevoeld als statusverhoging van de sprekers van het Neder-

saksisch, als een echte erkenning, als een opwaardering.

Erkenning van het Limburgs

Het woord *erkenning* doet z’n intrede. De erkenning van het Nedersaksisch liet Limburg niet onberoerd. In maart 1996, nog geen half jaar na de kamerbehandeling en nog vóór de eigenlijke ratificatie, verschijnt het *Advies inzake de erkenning van het Limburgs als Streektaal*, opgesteld door een onafhankelijke werkgroep op verzoek van Veldeke, de vereniging die ijvert voor de instandhouding en bevordering van de dialecten in de beide Limburgen. Er is, zo stelt het advies, geen principieel verschil tussen de posities van het Nedersaksisch en het Limburgs in het licht van de criteria van het Handvest en het Limburgs moet dan ook worden erkend als regionale taal. Er komt een flinke promotie op gang in de landelijke pers, waarbij de woorden ‘erkenning’ en ‘taal’ *tout court* vaak vallen: ‘Limburgs krijgt erkenning als taal’ (*Algemeen Dagblad*, juni 1996) ‘Limburgs erkend als Europese streektaal’ (*De Volkskrant*, juni 1996) ‘Limburg pleit voor eigen taal’ (*Trouw*, juni 1996) ‘Limburg wil erkenning streektaal’ (*NRC*, juni 1996) Ook in België vond het zijn weerslag: ‘Wie Limburgs spreekt, is niet minderwaardig’ (*Het Belang van Limburg*, juni 1996)

Binnen een jaar, in februari 1997, valt het positieve besluit op Binnenlandse Zaken en wordt ook het Limburgs ondergebracht bij de regionale talen in de zin van het Handvest. De Limburgse pers is enthousiast: ‘Limburgs erkend als streektaal’ (*De Limburger*, januari 1997) ‘Limburgs dialect erkend’ (*Limburgs Dagblad*, februari 1997)

‘Ook Vlamingen willen erkenning Limburgs’ (*Limburgs Dagblad*, maart 1997)

Het Zeeuws: einde van de euforie

In de lijn van Limburg vroeg in 2001 ook de provincie Zeeland om erkenning van het Zeeuws als regionale taal. En dan stokt de zo stevig ingezette opmars der regionale talen. In juni 2004 wordt het verzoek van Zeeland door Binnenlandse Zaken afgewezen. ‘De Zeeuwse dialecten zijn vanouds dialecten van het Nederlandse taalgebied’, zegt Remkes en dat is niet zo voor de Nedersaksische en de Limburgse. De Nedersaksische dialecten zijn – zo staat in die brief – ‘vanouds geen varianten van het Nederlands, maar van het Nederduits’ en voor het Limburgs blijkt het moeilijk uit te maken of ‘de verschillende varianten van het Limburgs (...) in taalkundige zin allemaal dialecten van het Nederlands zijn’, het kunnen immers ook Duitse dialecten zijn. ‘En als dat taalkundig gezien moeilijk is vast te stellen, is erkenning van het Limburgs onder het Handvest op zijn plaats’.

Intussen is ook landelijk de discussie breed getrokken. Het bekend worden van de hier al genoemde brief van de Taalunie aan het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap is daar niet vreemd aan. Aanvankelijk was de regionale Limburgse pers zeer ingenomen met het taalpolitieke succes van de erkenning van het Limburgs door Den Haag. Nu vanuit hetzelfde Den Haag die erkenning wordt aangevochten en als een ‘ongelukke keuze’ wordt bestempeld, betekent dat voor velen de bevestiging van het stigma niet au-serieux te worden genomen. Ook het genuanceerde beleidsadvies *Variatie in het Nederlands: eenheid en verscheidenheid* van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Taalunie neemt het onbehagen in Limburg niet weg.

De pers kopt intussen: ‘Limburgs werd per abuis streektaal’ (*De Limburger*, februari 2000) ‘Taalunie: ‘Limburgs is geen streektaal’ (*Limburgs Dagblad*, februari 2000) ‘Het Limburgs is een echte taal’ (*NRC*, februari 2000) ‘Limburgs verdient het om als streektaal erkend te blijven’ (*NRC*, februari 2000) ‘Limburgs eist Europese erkenning’ (*De Standaard*, februari 2000) ‘Limburgs per abuis streektaal geworden’ (*De Gelderlander*, februari 2000)

Hoe verder?

De ontwikkelingen voor het behoud en bevordering van de regionale talen gaan door, wel of geen erkenning. Vanuit Groningen breidt de instelling van streektaalfunctionarissen zich uit, het gehele oosten, Limburg en Brabant en Zeeland kennen intussen de doorgaans door de provincie aangestelde functionaris of consulent. Ze richten zich op de verspreiding van kennis en waardering voor de plaatselijke dialecten, via de media, door het ontwikkelen van lespakketten over dialect en andere onderwijsinitiatieven. Tegelijk doen ze ook aan wat men ‘taalzorg’ zou kunnen noemen, de promotie van initiatieven die de eenheid en saamhorigheid binnen het betrokken gebied bevorderen.

In Limburg verschenen de officiële lijsten van plaats- en gemeentenamen in het Limburgs, de *Spelling 2003 voor de Limburgse dialecten*, lespakketten over dialectgebruik, enzovoort. Het zijn de eerste stappen op de weg van de standaardisering. In 2001 werd de *Raod veur ‘t Limburgs* geïnstalleerd, die het ‘behoud en de bevordering’ bewaakt.

Hoewel in Brabant (nog) geen initiatief tot onderbrenging onder het Handvest is te bespeuren, heeft de *Stichting het Brabants*, opgericht in 2003, dezelfde

doelstellingen als de Limburgse *Raod*, en dergelijke doelstellingen gelden ook voor de andere regio’s, zoals te lezen is in het artikel over de streektaalfunctionarissen en -consulenten.

Het afdwingen van waardering door te zwaaien met het Europese Handvest leek aanvankelijk dan wel succesvol, het is voor velen ook op een teleurstelling uitgelopen. Ook Siemon Reker stelt vast dat de erkenning van het Nedersaksisch weinig heeft opgeleverd aan overheidssteun. ‘Het bleek een dode mus’ (*Dagblad van het Noorden*, september 2002).

Niet alleen de Taalunie, maar ook het Meertens Instituut dat de Nederlandse dialecten vergelijkenderwijs en vanuit landelijk perspectief beziet, pleiten ervoor niet verder te gaan op de weg van het Europese Handvest. Erkenning in de zin van waardering dwing je niet af met wetten, maar door het tonen van de levensvatbaarheid van de regionale verscheidenheid. Het stigma van minderwaardigheid moet worden afgeschud, door goede voorlichting in het onderwijs, door minutieuze beschrijving van de overeenkomsten en verschillen van de plaatselijke dialecten, zowel wetenschappelijk (in de regionale woordenboeken) als populariserend (zoals in de serie *Taal in stad en land* waarvan intussen 23 delen zijn verschenen). Door dialectkringen en -studiegroepen met elkaar in contact te brengen, door liederen en literatuur in dialect te laten verschijnen, door zich vaak te manifesteren op de regionale zenders. Uit de pers bleek wel hoe gevoelig de snaren zijn die geraakt worden als de waardering voor het regionaal eigene in het geding is.

De ontwikkelingen van de laatste tientallen jaren tonen aan hoe vruchtbaar de akker is. ■

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
 Postbus 13113, 3507 LC Utrecht
 F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
 tel: 030 – 276 02 44
 fax: 030 – 273 61 11

ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl